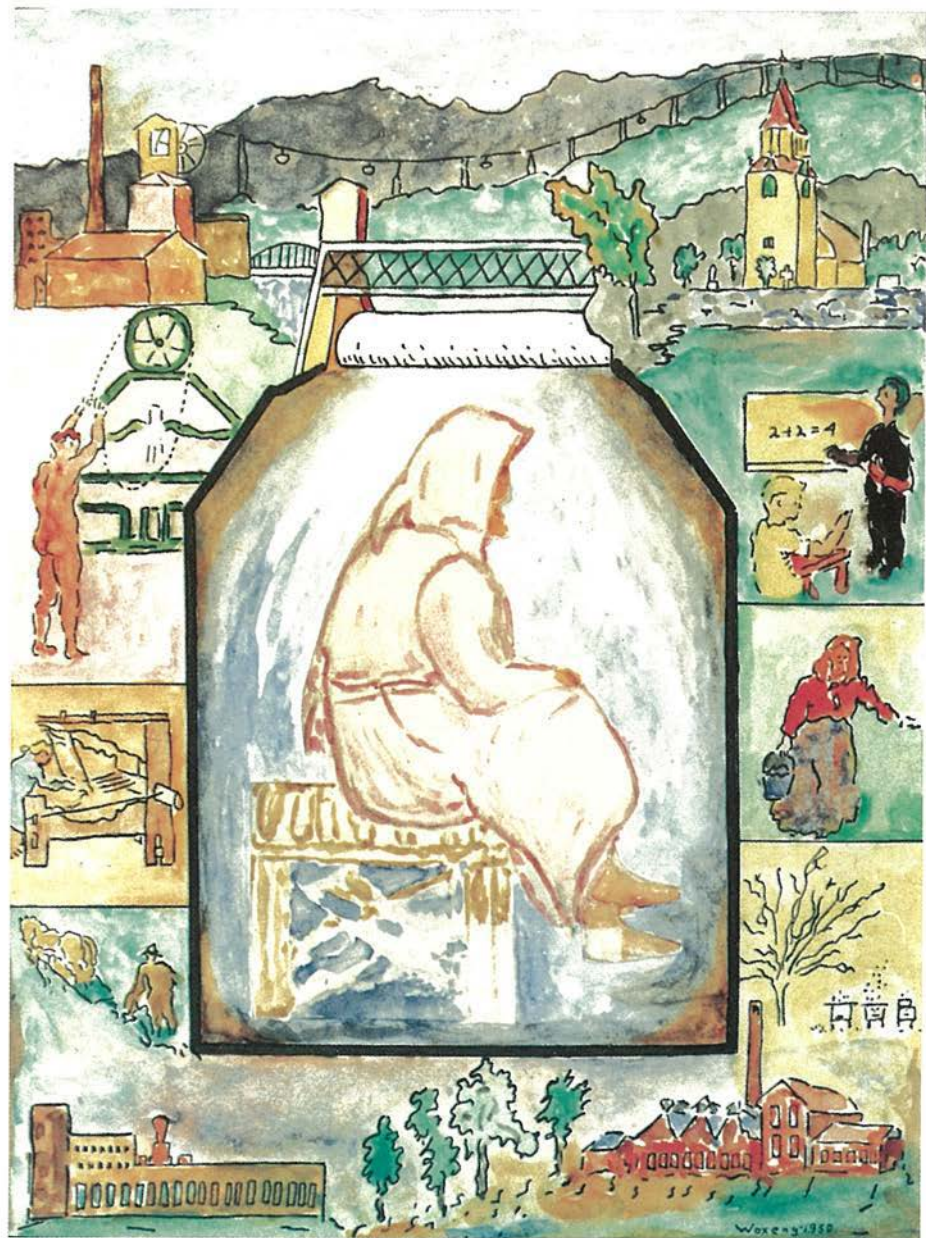

Vennesla Historielag

Årsskrift 1992

Forsidebilde:

Tusjtegning fra 1950, opprinnelig utstillingsplakat. 40 år senere ble tegningen fargelagt og en skisse av en av bygdas eldste plassert under «Helvedesfossen», senere kalt valsedammen. Motivasjonen er da at hun ser tilbake på ei bygd i rik utvikling fra jordbruksbygd til industrisamfunn. Arbeidene er utført Ø. Rostad Woxeng.

Vennesla Historielag Årsskrift 1992

Utgitt av
Vennesla Historielag
Desember 1992

© Copyright Vennesla Historielag, 4700 Vennesla

Sats, paste-up: Sørlandets Satsbyrå A/S

Trykt hos Nye Sørtrykk A/S på 100 gr. Miljøpapir fra Hunsfos Fabrikker.

Innhold

Forord	4
Prolog til Vennesla Historielag Av Aud Renstrøm Bruli med tegninger av Andor Renstrøm	5
Thranitterne i Vennesla Av Olaf Ingebretsen	11
Streiker og Klassekamp i Vennesla Av Øystein Rostad Woxeng	38
Min farmors barndomsår på Hunsfos Av Ivar Breland	49
Vennesla Kommune var på bruktmarkedet for å kjøpe sin første skrivemaskin Av Jørgen Aas	57
Kobbergruva i Engeland skog Av Olaf Ingebretsen	68
He dykken kyykken heime 'os dykken? Av Olav og Trygve Jortveit	73
Å sitte under palmane å skrive om Vennesla-dialekten Rapport frå Astri Jortveit Horn	82
Prolog ved Vennesla Musikkorps 75-års jubileum 31. oktober 1992 Av Øystein Rostad Woxeng	85
Høstångraud og andre graudskikker Av Åse Voreland	89
Referat fra museumstunet og åpningen av Bommen ...	92
Årsberetning fra historielaget	96

Forord

Det har ikke vært forutsetningen at årsskriftet for 1992 skulle ha noe gjennomgangstema. Redaksjonskomiteen har likevel forsøkt å legge tyngden av stoffet på arbeidsforhold og arbeidsmiljø, både fra eldre og nyere tid. Grunnen til dette er at denne delen av vår lokale historie ikke har vært så fremtredende i våre tidligere årsskrifter. Så her forsøker vi altså å bøte på det.

Nytt av året er dialektspalten. Det er meningen at denne skal bli et fast innslag i kommende årsskrifter. Vi har registrert at interessen for dialekten vår er økende. Så vi håper at spalten vil bli godt mottatt. Vi håper også at det vil bidra til at våre lesere på egen hånd vil drive litt innsamlingsarbeid. Dialekten vår er i forandring, gamle ord og uttrykk blir borte og glemt. Litt redningsarbeid fra hver enkelt kan kanskje bidra til å bevare endel ord og uttrykk som ellers ville gå tapt.

Redaksjonskomiteen har i år bestått av Nils Jan Bakken, Øystein Rostad Woxeng og undertegnede. Vi vil benytte anledningen til å takke våre bidragyttere og andre som har bistått oss i arbeidet.

Vennesla desember 1992
Olaf Ingebretsen.

Prolog til Vennesla Historielags bygdefest på Vigeland Hovedgård 28.11.1991

*Av Aud Renstrøm Brulid
Tegninger av Andor Renstrøm*

I kveld er vi samlet til bygdefest
Historielaget ønsker velkommen til hver en gjest.

Vigeland Hovedgård er rette rammen,
om en fin kulturkveld der vi alle skal hygge oss sammen

Historia var går langt tilbake,
den skal vi verne om og riktig bevare.
For den er din, og den er min

Her ligge Kvarstein med Heisel, og Abål og Holmane.
Moseidjord, Ravnas og Saga.

I fra Vigeland og Lundebygda
med As og Eiebakken og Fænet,
Abelvollen, Godli og Gamlelunden.

Fra Moseidmoen med Askedalen. Foss og Bommen,
Lundevoll, Drivenes og Moseid.

Fra Hunsfoss, Graslia og Venneslamoen
med Nesane, Kalvehagen og Snikkarplassen.

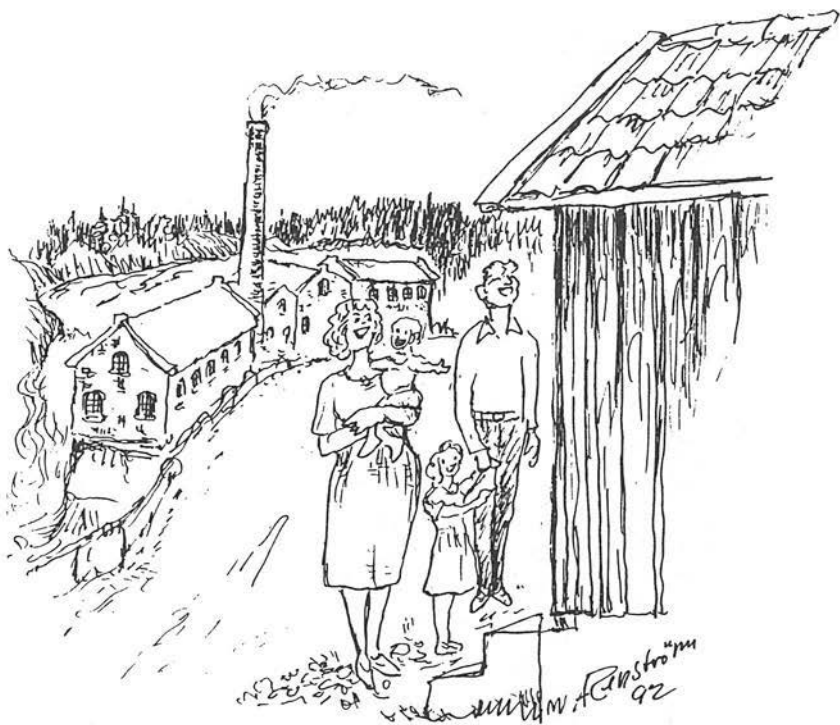
Venneslagardane med Støa og Kjørka vår,
Eigelandså og Grovane.
Eigelandsgårdane med Rønninga og Hagen.
Honnemyr, Jeppestøl, Amdal og Ruenes.
Strengenes, Skjervedal, Voreland og Veras.

Ja, hus og heim ligg tett i tett,
var arv er uten like, var arv den har en rett,
for den vil ingen vike.

De mange som har strevet og slitt,
kulturen er av våre aner gitt.
Vi kan på den bygge og vokse i styrke,
gjennom kulturen vi trygger vårt yrke.

Med industrien ved Otra kom velstand og vokster -
gav arbeid til folket, gav trygghet i heimen,
gav håp for ei framtid for alle.

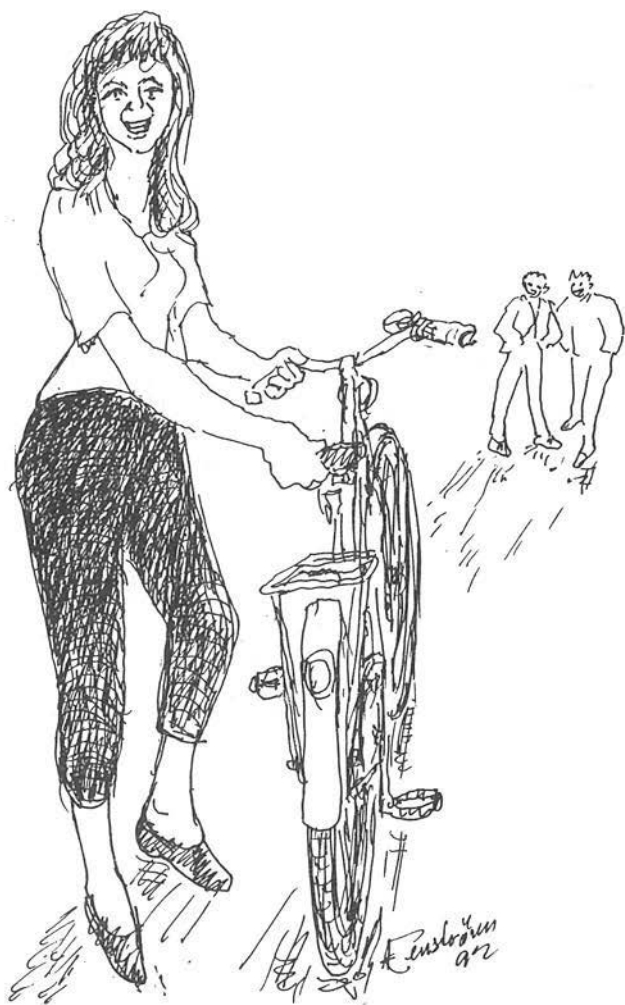
Otra, ho kjeme i fra høge hei,
i kåte kast ho finne si lei,
Ho lage fosser og fjorder mange,
der hopper laksen, som villig lar seg fange.

Naturen er vår, om den kommer i fare,
må vi gjøre vårt, for den å bevare.
Den rommer vår fortid – og framtid – et hele,
som vi i Vennesla sammen kan dele.

Ei bygd vi alle er så kjær i, den heter Vennesla,
og den er fin å være i.
Noe godt og noe vondt det finnes alle steder,
men vi kan yte vårt – være med, stort eller lite,
til å bygge et samfunn, alle kan like.

Venndølen han æ så blid og grei,
når du spør han om noe seie han aldri nei
Og he du tenkt å gifte dæ så må du være snar,
hvis du ska få ein venndøl – ein gasta grepa kar.

I ungdoms tida til byen mi for,
der blei mi erta det kan du tru,
for dialekten vår – å – det var ei gru.
«Tåget gjenge kvart øve» sa guttane og lo
Gjett om mi blei sinna, det var rett før mi slo,
men så kom det forsonande og kanskje det mi

aller helst ville høre – at de finaste jentane
de fans i Vennesla, og da var mi lutter øre,
dermed var det tilgitt – alt – det lot seg jo gjøre.

Dialekten var den er så fin, så hold på den
for den er din .
Det blide Sørland med de bløde konsonanter,
de kan vi være stolte av for de er riktig
så elegante.

Dialekta vår den høres melodios,
og vakker i et fremmed øre,
det har i alle fall jeg fatt høre.

Vigeland Hovedgård, kulturens perle ved Otras bredd,
idag star den opp som en fugl Fønix kledd.

I noen år var den gjemt og glemt,
men ikke av alle, noen var det som slett ikke
ville la gården forfalle.

Derfor en takk til de mange – som har utført et
arbeid med kjærlig hånd,
her kan vi alle føle – her hersker den gode ånd.
En kulturarv er reddet.

På vår vandring i denne gamle gård -
kan vi fornemme en atmosfære av fest i fra
glemte år.

Nå er gården i bygdas eie – og igjen kan det
innbys til fest – det lar seg gjøre,
men nå er det du og jeg som er gjest
innenfor disse dører.

Der ligger et ansvar på oss alle for den
vakre gamle gård, at den blir tatt vare på og verna om,
også i de kommende år.

At slekter etter oss – også skal få kjenne gleden av
å vandre rundt i disse vakre rom og saler,
at også de skal få spasere langs Otras bredd

og la de milde sommervinde svale.
De vil takke oss for det.

En hyllest og en takk til Vennesla Historielag
for det kulturarbeid i heimbygda vår de gjør.
De gleder oss med sitt årsskrift der vi leser
om hvordan bygdefolk hadde det før.
Viljen og pågangsmotet er alltid til stede i
dette lag.

Vi gleder oss nå, vi sitter og venter at Olaf
velkomstordene frem han henter,
og nå skal vi få høre – feiende toner som klinger
for øret, musikken og sangen den binder Harry
så fint i sammen.

Sett deg til rette, ta imot det som kommer,
kulturen vår – så mye den rommer.

Thranitterne i Vennesla 1850 – 1851

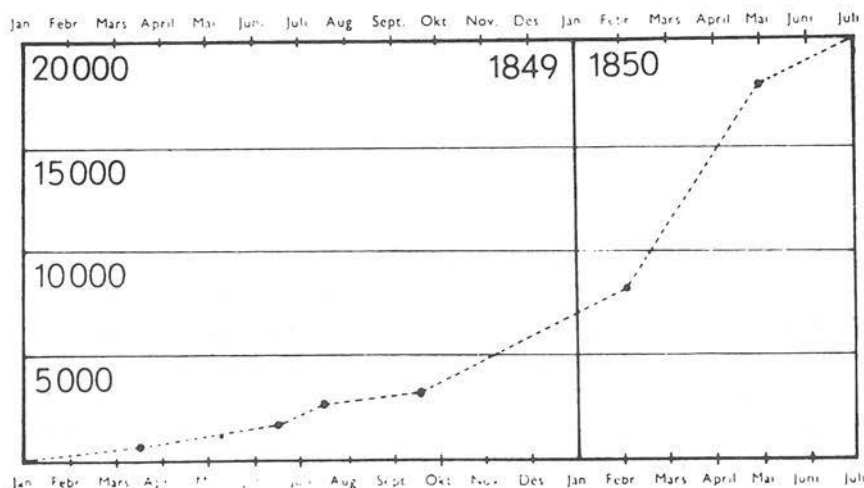
Av Olaf Ingebretsen.

I midten av det forrige århundre vokste det frem en folkebevegelse i Norge som man aldri tidligere hadde sett maken til her i landet. Thranittbevegelsen ble den kalt etter stifteren Marcus Thrane. Den spredte seg med forbløffende hastighet over store deler av det sørlige Norge. Etter en tid nådde den også vår egen bygd. Våren 1850 ble det dannet en forening i Vennesla, som fikk navnet «Vennesland Sogn Arbeiderforening». Ideene som bevegelsen var tuftet på, fikk stor respons i bygda, for etter kort tid hadde foreningen 78 medlemmer. Det er et imponerende medlemstall, særlig når en ser på tilslutning i forhold til folketallet i bygda. Vennesla hadde 1012 innbyggere på den tiden. Men foreningen i Vennesla hadde flere interessante trekk, bl.a. var den sosiale sammensetningen noe uvanlig. Vi skal komme tilbake til dette, men først kan det være av interesse å se nærmere på opptakten og veksten i bevegelsen.

En folkereisning fant sted

I desember 1848 stiftet Marcus Thrane den første arbeiderforening i Drammen. Kort tid etter stiftet han en ny forening i Kristiania. Samtidig begynte han å gi ut en ukeavis. Den fikk navnet «Arbeiderforeningens Blad», og nå begynte veksten for alvor. Høsten 1849 hadde han stiftet 40 foreninger. I juli året etter omfattet bevegelsen 273 foreninger med tilsammen 20 000 medlemmer. Da bevegelsen nådde toppen tidlig på sommeren 1851 var medlemstallet kommet opp i nærmere 30 000.

Veksten i medlemstall fra januar 1849 til juli 1850.

På den tiden hadde Norge et innbyggertall på 1,4 millioner. Mot den bakgrunn er tilslutningen forbløffende.

Almuens organisasjon

Marcus Thrane vendte seg først og fremst til småkårsfolk, og det ble husmenn, daglønnere, handverkere og tjenestefolk som etter hvert kom til å utgjøre hovedtyngden i bevegelsen. Dette var grupper som ikke hadde stemmerett, og de hadde få andre muligheter til å påvirke sin livssituasjon. Initiativet var dristig, radikalt og ikke så lite sensasjonelt.

Fra de grupper som hadde den økonomiske og politiske makt i samfunnet ble thranitterne først møtt med overbærenhet og hån. Siden med bestyrkelse og harme som til slutt endte med maktbruk.

Det var thranitterne som holdt de første politiske landsmøtene her i landet. Det var noe helt nytt og vakte naturligvis oppsikt.

På det første landsmøtet i 1850 møtte det 104 representsn-

ter, og året etter i det såkalte «Lilleting» møtte det frem 79 utsendinger.

De kom aldri til å forme ut noe politisk program, men de forfattet et bønneskrift til Kong Oscar 1. som samlet 12 000 underskrifter. Bønneskriftet omfattet ti punkter. De viktigste var:

Allmenn stemmerett, bedring av husmennes kår, bedre skoler, reform av rettsvesenet, verneplikt for alle voksne menn, tiltak mot brennevinshandelen, større frihet på landsbygda m.m. Kravet var at alle borgere skulle ha samme rettigheter og plikter i samfunnet. Verneplikten var som regel pålagt underklassen på landsbygda, nå krevde de likhet for loven og bedre folkeopplysning.

Bønneskriftet ble utformet før det første landsmøtet og forelagt Kongen. Høsten 1850 kom svaret – bønneskriftet ble blankt avslått. På forsommeren 1851 kom også avslaget fra Stortinget. Skuffelsen var enorm. Mange ble motløse og ga opp. Andre sa de ville bruke vold for å få sin rett. Da landsmøtet trådte sammen 1851 var stemningen tildels amper. Noen av utsendingene uttalte seg i revolusjonære vendinger. Det kom også til noen spontane reaksjoner fra personer i og utenfor bevegelsen. Reaksjonene var rettet mot myndighetene og private personer.

Omslaget

I juli 1851 slo myndighetene til mot bevegelsen. Marcus Thrane og de nærmeste medarbeiderne hans ble arrestert. Med grunnlag i uttalelsene som falt i landsmøtet, og de spontane reaksjoner som fant sted, ble thranitterne anklaget for å være revolusjonære og samfunnsfientlige. Først i 1854 falt dommen. Thrane fikk fire års fengsel uten fratrekk for utstått varetekt. Regjeringen oppnevnte en kommisjon som reiste rundt i landet og tok opp forhør. I alt ble 127 personer tiltalt og dømt, alt fra noen måneder og opp til 10 år.

I alle landets aviser ble det rykket inn en kunngjøring. Av denne gikk det frem at alle medlemmer av arbeiderforeningen som ikke hadde meldt seg ut innen et nærmere angitt tids-

punkt, skulle registreres av politimyndighetene. Med dette hadde thranitterbevegelsen fått sitt banesår. Med noen få unntak gikk de fleste foreninger fort i oppløsning.

Dommen har i all ettertid vært gjenstand for diskusjoner. Spørsmålet har vært om det var et reelt grunnlag for myndighetenes kraftige reaksjoner, eller om det var et desperat forsøk på å konservere et etablert maktforhold i samfunnet.

Som nevnt i innledningen ble det stiftet en stor arbeiderforening i Vennesla. Hvordan var denne foreningen i forhold til myndighetenes anklager? Var det rabulerende samfunnsstormere eller mer sindige borgere som meldte seg inn i foreningen? Det er bare ved å foreta en grundig gjennomgang av sammensetningen i medlemstokken man kan finne svaret på dette.

Opptakten til dannelsen av foreningen i Vennesla

Marcus Thrane var flere ganger nedover sørlandskysten for å forsøke å opprette nye foreninger. Det gav etterhvert resultater. Høsten 1849 ble Kristiansand Arbeiderforening stiftet. Tønnermannen Jens Fritz Jensen stod sentralt i foreningsdannelsen, og ble valgt til foreningens første formann. Jensen var en praktisk og sindig mann med nødvendig autoritet. Han ble etterhvert en ruvende skikkelse i organisasjonsarbeidet på Sørlandet. En rekke foreninger ble stiftet med Jens Fritz Jensen som pådriver. Selv om det ikke kan påvises noen personlige forbindelser mellom Jens Fritz Jensen og bestemte personer i Vennesla er det flere ting som tyder på at det var et nært samarbeid mellom ham og foreningen i Vennesla. I Tor Kummens bok Kristiansands Arbeiderforening 1849-1949 er den første generalforsamling i Vennesland Sogns Arbeiderforening omtalt. Her heter det: Fritz Jensen var tilstede og holdt foredrag for en tallrik forsamling. Dersom man ser nærmere på lovene for arbeiderforeningen i Vennesla, ser man at de er en kopi av lovene for kristiansandsforeningen. Fritz Jensen var kjent for å være en pennefør mann. Det er av den grunn mye som taler for at det er

FRITZ JENSEN

Jens Fritz Jensen ble etterhvert en ruvende skikkelse i organisasjonsarbeidet på Sørlandet. Han ble i likhet med en rekke andre sentrale personer i thranitterbevegelsen innkalt til forhør. Påtalemyndighetene fant imidlertid ingen ting å anklage han for. Han unngikk straff og fortsatte sitt arbeid i Kristiansands Arbeiderforening. Kristiansandsforeningen var forøvrig en av de få foreninger som overlevde forfølgelsene.

hans verk. Det må også nevnes at Fritz Jensen representerte begge foreningene i landsmøte sommeren 1951.

Vennesland Sogns Arbeiderforening

Arbeiderforeningen i Vennesla ble stiftet den 7. april 1850. Foreningstanken fikk stor oppslutning i bygda. For da omslaget kom sommeren 1851 ble 78 medlemmer av foreningen i Vennesla registrert hos politiet. Påbudet gav medlemmene en tidsfrist til å melde seg ut av foreningen for å unngå å bli registrert. Hensikten med dette var selvsagt å få en storstilet avskalling i bevegelsen. Det ser ikke ut til å ha skremt venn-dølene. Det store medlemstallet, og den korte tiden foreningen var i aktivitet får en til å tro at samtlige medlemmer ble registrert. Slik at det var foreningens totale medlemstall. Ett medlem var bosatt i Oddernes. Tilbake blir det 77 innbyggere i Vennesla som var medlemmer i arbeiderforeningen. Det er ut fra vår tids målestokk en stor forening. Men dersom man ser på tilslutningen i forhold til folketallet på den tiden blir medlemstallet ganske imponerende.

Omfang og oppslutning

I 1855 ble det foretatt en folketelling i Vennesla. Det er den folketellingen som ligger nærmest opptil den tiden som foreningen var aktiv. Befolkningstilveksten fra 1850 til 1855 var forholdsvis beskjeden. Man må derfor kunne si at folketallet var tilnærmet likt både i 1855 og fem år tidligere da foreningen ble stiftet. Den gir derfor et brukbart grunnlagsmateriale når man skal se nærmere på tilslutningen, sammensetningen osv.

Folketellingen deler bygda inn i tre geografiske områder. Det kan være praktisk å holde seg til dette mønsteret bl. a. fordi det ikke var noen medlemmer i øvre distrikt. Øvre distrikt omfattet Grovane, Verås og landområdene mot kommunegrensene til Birkenes og Iveland. Midtre distrikt gikk fra Grovane og Eikeland sydover på begge sider av elva til Mo-seid og Vikeland. Vennesla hadde 1012 innbyggere i 1855. Tabell 1 viser hvordan innbyggerne var bosatt.

Tabell 1.

Bosettingsmønster folketelling 1855.

Distrikt	Antall innbl.	Prosent
Øvre distrikt	200	19,8%
Midtre distrikt	331	32,7%
Ytre distrikt	481	47,5%
	1012	100 %

De 77 medlemmene i arbeiderforeningen var alle menn i alderen fra 15 til 80 år. De muligheter som foreningen hadde til å rekruttere medlemmer må derfor begrenses til denne delen av bygdefolket. Folketellingen av 1855 viser at det var 287 innbyggere som i følge kjønn og alder fylte betingelsen for medlemskap. Tabell 2 viser hvor disse var bosatt og hvor mange som meldte seg inn i foreningen.

Tabell 2.

Geografisk fordeling av mannlige innbyggere i alderen 15 – 80 år. Folketelling 1855 og medlemmer av arbeiderforeningen 1850

Distrikt	Antall i bygda	Medlemmer i foreningen
Øvre distrikt	55	0
Midtre distrikt	100	17
Ytre distrikt	287	77

Ser man på tilslutningen til foreningen i forhold til alle menn i bygda som kunne være medlemmer, var 27 % av disse med i foreningen. Ser man på tilslutningen i de to distriktene som foreningen hadde sine medlemmer var over 33 % med i foreningen. Størst tilslutning fikk foreningen i ytre distrikt. Her var nesten 50 % av alle menn i det aktuelle aldersområde med i foreningen.

Med grunnlag i dette må man kunne si at foreningstanken fikk en meget god mottakelse i Vennesla.

Litt om aldersfordelingen i bygda og blant medlemmene i foreningen.

Det var altså 287 menn i bygda som var i det aktuelle aldersområde, og som derfor kunne bli medlemmer av foreningen. Ved hjelp av folketellingen og annet kildemateriale er det mulig å fastsette alderen for disse på det tidspunkt som foreningen var i virksomhet. I tabell 3 er det foretatt en gruppering av disse etter alder. Tabellen viser også hvor stor tilslutning foreningen fikk fra de forskjellige årsklassene.

Tabell 3.

Aldersfordeling blant menn i Vennesland sogn i 1851 og tilslutningen til arbeiderforeningen.

Årsklasser	I bygda 1851		For.medl. 1851		Styremedl.
	Antall	%	Antall	%	Antall
15-20 år	37	12,9	4	5,2	
21-25 år	35	12,2	11	14,2	
26-30 år	41	14,3	9	11,7	
31-40 år	73	25,4	25	29,9	1
41-50 år	41	14,3	15	19,5	3
51-55 år	31	10,8	6	7,8	1
56-60 år	14	4,9	2	2,6	
61-65 år	5	1,8	2	2,6	
66-70 år	3	1,0	1	1,3	
71-80 år	7	2,4	1	1,3	
Alder ukjent			3	3,9	
	287	100,0	77	100,0	

Tabell 3 viser at det var flest menn mellom 31 og 40 år i bygda, og forholdsvis færre i de eldste årsklassene, ellers var det liten variasjon i aldersgruppene fra 21 til 60 år.

Foreningen fikk størst tilslutning fra årsklassene 31 til 40 år, ellers var tilslutningen jevn fra 26 til 55 år. Tabellen viser at gjennomsnittsalderen var noe høyere for styremedlemmene enn for medlemmene ellers.

Som det fremgår var det modne menn i sin beste alder som sluttet seg til, og utgjorde hovedtyngden i foreningen.

Sosialmønster i bygda og tilslutning til foreningen

Thranitterbevegelsen fikk gjennomgående størst tilslutning fra husmenn, handverkere, daglønnere og andre småkårsfolk. Det kan derfor være av interesse å se på hvilke sosiale grupper som ble medlemmer av foreningen i Vennesla. I tabell 4 har man foretatt en inndeling av innbyggerne i Vennesla etter eiendomsforhold og yrke. Samtidig har man sett på den tilslutningen foreningen fikk fra de enkelte grupperinger.

Tabell 4.

Yrkesfordeling i Vennesland sogn 1855 og arbeiderforening 1851.

	I bygda		I foreningen	
	Antall	%	Antall	%
Gårdbrukere	88	31,7	17	22,1
Husmenn	89	31,7	31	40,3
Handverkere	12	4,3	1	1,3
Daglønnere	46	16,5	19	24,7
Tjenestefolk	27	10,0	2	2,6
Andre yrker	16	5,8	7	9,0
	287	100,0	77	100,0

Ser man på den sosiale sammensetningen i foreningen er alle sosiale grupper i bygda representert. Det ser ut som foreningstanken, uten reservasjon, fikk like stor oppslutning alle sosiale lag i bygdesamfunnet. Den tradisjonelle lagdelingen på landsbygda i det forrige århundre skulle tilsi at gårdbrukerne ville være noe reservert til medlemskap. Det var sansynligvis tilfelle de fleste andre steder, men det ser ikke ut til å ha hatt noen gyldighet i Vennesla. Gårdbrukerne var representert i foreningen i en grad som man måtte for-

vente når man ser på størrelsen på denne gruppen ellers i bygda. Gårdsbrukerne var den eneste gruppen i foreningen som hadde stemmerett etter gjeldende lovverk. De var dermed valgbare til kommunale og andre offentlige verv. Noen av disse var også ganske aktive når det gjaldt offentlig styre og stell, slik følgende oversikt viser:

Ole Jensen Vennesland, gårdbruker, født 1803. Formann i arbeiderforeningen. Forlikskommissær 1849–52 og 1856–60. I herredsstyret 1839, første varamann til formannskapet 1842–44, med i formannskapet 1845–47 og 1853–58.

Ommund Ommundsen Vennesland, gårdbruker, født 1813. Med i herredsstyret 1851–60. Kassastyrer for fattigkassen og kjerkekassen. Han var siden med i bondevennforeningen.

Ouen Gunvaldsen Vennesland, inderst i 1851, siden gårdbruker, født 1829. Han var siden med i bondevennforeningen.

Jørgen Jørgensen Vennesland, gårdbruker, født 1819. Med i herredsstyret 1848–60. Kommunerevisor fra 1843. Forlikskommissær 1852–56.

Jørgen Olsen Åbåll, gårdbruker, født 1818. Han var med i styret for arbeiderforeningen og i styret for låne- og sparekassen. Med i styret for Vennesla Sparebank da denne ble opprettet etter at sparekassen gikk inn. I styret 1856–57 og 1861–63.

Søren Olsen Åbåll, gårdbruker, født 1820. Kassastyrer for ytre skoledistrikt 1848, med i fattigstyret 1850–54.

Altså må en kunne si at dette var gjennomgående respekterte og tillitsvekkende folk i bygda. De var engasjerte og så ut til å ha sans for samarbeid. Det kan også se ut som om de var opptatt av spørsmålet om sosiale forbedringer og endringer i samfunnet. At to siden ble med i bondevennforeningen kan tyde på det. Det var kanskje, av den grunn, helt naturlig for disse å engasjere seg i arbeiderforeningen da den ble stiftet. Det ser heller ikke ut som om dette har bidratt til å svekke den posisjon de hadde blant folk i bygda, de var like mye benyttet etter at foreningen var gått inn. Dette synes å fortelle ganske mye om hvordan bygdefolk så på arbeiderforeningen. Dersom man skal trekke noen konklusjoner her, må

det bli at foreningen fikk sosialt sett en bred sammensetning. Det var godt voksne mennesker som utgjorde hovedtyngden i foreningen. De medlemmene som hadde muligheten til det, var samfunnsengasjerte mennesker som var sitt ansvar bevisst. Anklagene som myndighetene fremsatte hadde neppe noen gyldighet i Vennesla. Foreningen i Vennesla hadde imidlertid særtrekk som det kan være interessant å gå nærmere inn på. At gårdbrukerne meldte seg inn i foreningen var noe uvanlig, men det var like uvanlig at alle de andre gruppene aksepterte de som fullgode medlemmer av arbeiderforeningen. I tillegg til medlemskap fikk gårdbrukerne en sentral posisjon i foreningen. Ser man på sammensetningen i styret, var formannen i foreningen og to av de øvrige styremedlemmer gårdbrukere. Gårdbrukerne utgjorde 20 % av foreningens medlemmer. For å bli valgt inn i styret måtte de ha stor støtte fra de andre gruppene. Posisjonen de fikk var neppe noen tilfeldighet. Grunnen må være å finne i selve bygdemiljøet. Kanskje var situasjonen slik at tradisjonelle motsetninger ble brutt ned, og nye allianser kunne grunnlegges. Folketellingen av 1855 viser at gruppene husmenn, handverkere, daglønnere, tjenestefolk osv. utgjør nesten to tredjedeler av bygdefolket. Ser man på bosettingsmønsteret i bygda er halvparten av innbyggerne bosatt i ytre distrikt med sterk konsentrasjon rundt bruket på Vikeland. Dette har selvsagt sammenheng med sagbruksvirksomheten under Vigelandsfossen. Her bodde 50 av bygdas 89 husmenn. 20 av disse var uten jord. Disse og de fleste av de andre husmennene hadde sitt levebrød ved sagbruket. De var underlagt en husbonde – bruks-eieren. Det kunne derfor ikke oppstå noen vesentlige motsetninger mellom husmennene her og de øvrige gårdbrukere i bygda. Men til gjengjeld var den sosiale avstand mellom husmennene og brukseieren større. Brukseieren var sosialt knyttet til de privilegerte handelsborgere i Kristiansand som hadde enerett til all handel. Han hørte til overklassen i samfunnet og var et sosialt fremmedelement i bygdesamfunnet i Vennesla. Den privilegerte stillingen han hadde, gav han stor økonomisk makt som han kunne håndheve over sagbruksar-

beiderne. Det er ganske innlysende at det her var et spenningsforhold som fra tid til annen kunne slå ut i åpenlyse konflikter. Hvordan dette kunne arte seg fremgår i Svein Tveits bygdebok for Vennesla «Bygda og Folket» står en slik arbeidskonflikt omtalt. Den går i korte trekk ut på følgende:

Den 13. desember 1811 gikk Jens Nilsen, Paule. Ole Olsen Eikebakken, Markus Olsen Monskodet, Jens Jensen, Heisel og Osmund Veien, samt sønnene Markus og Nils fra arbeidet på bruket. Det var full drift på saga. De krevde tillegg i sagskurden (den betalingen som de fikk for tylfta). De hadde gjort avtale med formannen på bruket, Bernt Gunvaldsen Monen, om at de skulle ha en halv daler i tillegg til betalingen for skurden. I tillegg skulle de få kjøpt rug til fjorten daler tønna. Alle bodde i husene som brukseieren Peder Mørck eide. Han stevnet dem inn for forliksrådet, med krav om at de måtte flytte fra plassene. De nektet å flytte fordi de ikke var oppsagt. Saken ble vist til retten og her møtte partene med prokurator til å føre saken. Arbeiderne krevde 30 daler for å møte. Mørck ville ha 50 daler i saksomkostninger og vederlag for skaden han var påført. Retten avviste kravet fra Mørck. Dette var ikke reist i forlikskommisjonen. Han fikk heller ikke medhold i kravet om utkastelse. Han kunne ikke vise frem noen festekontrakt. Husmennene ble frifunnet, men måtte betale egne saksomkostninger.

Konflikten er sikkert ikke enestående hverken på Vigeland eller andre steder. Men utfallet av saken er imidlertid uvanlig. Som regel var det brukseieren som vant slike saker.

Gårdbrukerne stod selvsagt mye friere i forhold til bruks-eieren enn sagbruksarbeiderne. De var selververvende. Men det er likevel et parallelt problem å finne. Handelsborgerne hadde enerett til all tømmerhandel. Denne retten hadde de hatt siden byen fikk sine privilegier i siste halvdel av 1600-tallet. Gårdbrukeren var henvist til å selge avvirkningen fra skogen til handelsborgerne. I Vennesla var disse representert ved eieren av sagbruket på Vigeland. Uten at de nødvendigvis behøvde å selge tømmeret til ham. Den privilegerte stillingen de hadde kunne lett føre til økonomisk overgrep når anled-

ningen bød seg. Det er derfor grunn til å tro at forholdet, om ikke det var konfliktfylt så var det i allefall temmelig kjølig. Etter at foreningen var stiftet sendte en bonde fra Vennesla inn en sang til Arbeiderforeningens Blad. Sangen hadde 19 vers, og et av de skildrer i klartekst forholdet mellom «Kjøbmanden» og «Landmanden». Det lyder slik:

*«Kjøbmænd beriges af Landmandens Skove,
Landmanden armes alt mere og meer.
Varer han faaer efter Kjøbmandens Love—
Fiirti Procento af hundre tilstaaes.
Bonden maa tie, saa godt er han stelt.
Handelen skeer, og han synger med Zetitz:
Bøndernes Plage er Armod og Gjæld.»*

Sangen har forfatter kalt «Tanker i Tiden». En må regne med at innholdet er en allmenngyldig situasjonsbeskrivelse slik den fortonet seg på den tiden sangen ble skrevet. Brukseieren hørte til makteliten på den tiden, og han hadde sitt økonomiske sentrum i Kristiansand. Her hadde han sitt handelshus og sin rederivirksomhet. Sagbruket var en forlenget arm av denne virksomheten inn i bygdesamfunnet. Hans privilegerte stilling gav han økonomisk makt som han kunne håndheve både over sagbrukarbeiderne og gårdbrukerne. Han ble på en måte et altoverskyggende sosialt element uten tilknytning i bygda. Dette kan ha ført til større samhold blant bygdas egne folk. Den overveiende del av husmennene var knyttet til sagbruket og hadde av den grunn ingen forpliktende forhold til gårdbrukerne i bygda og kan ha påvirket holdningen i samme retning. Da arbeiderforeningen kom, lå forholdene til rette for at det skulle etableres en stor forening også med bred sosial sammensetning. Ser man på foreningens målsetting – så setter heller ikke den noen grenser for en bred tilslutning.

Litt om foreningens målsetting og organisasjonsoppbygging

Som nevnt hadde arbeiderforeningen sine egne lover. Formålsparagrafen forteller om de generelle mål foreningen satte seg. Den forteller også hvordan foreningen måtte bygges opp for å fungere etter sin hensikt. Den har denne ordlyd:

Vennesland Sogns Arbeiderforening er et selvstendigt selskab hvis maal er at utbrede opplysning og gjennom denne at erholde større Statsborgerlige Rettigheder, at fremme Sedlighed og Moralitet, at befordre Vindsiblighed og Udvikling af nye Ervervskilder, at komme hinander til gjensidigt hjelp i Tilfeller af Trang og Sygdom og i det hele med en aaben og broderlig Samvirken med de øvrige Medborgere hvis Velvære og Interesse Arbeiderforeningen erkjenner at være forbundet med sit eget vel, at vikeggjøre det Formaal et velordnet og Christelig Samfund maa stille sig for øye.

Som man ser formålsparagrafen skremmer ingen fra å bli medlemmer i foreningen. Det mest radikale avsnittet er dette som har med «at erholde større Statsborgerlige Rettigheder» å gjøre. Det er selvsagt stemmeretten det her dreier seg om. Ellers kan den gå inn som formålsparagraf for hvilken som helst humanitær forening. Ser man nærmere på formålsparagrafen kan de enkelte avsnitt deles inn i to grupper. Den ene gruppen hadde med overordnede mål å gjøre. Samarbeid og utvikling av nye «ervervskilder». Den andre var mer rettet inn i foreningen. Opplysningsarbeid, fremme sedlighet og moralitet» og «komme hinander til gjensidikt til hjelp i tilfeller af trang og Sygdom». Dette måtte få følger når foreningen skulle bygges opp. Foreningen i Vennesla fikk et organisasjonsmønster som gjorde den vel skikket til å nå de mål foreningen satte seg. Den øverste myndighet i foreningen var generalforsamlingen. Generalforsamlingen ble innkalt minst en gang i året, eller så ofte som styret fant det nødvendig. Den trakk opp de overordnede mål og foretok valg på styret og andre tilitsmenn. Beslutninger og valg ble avgjort med avstemning og med alminnelig flertall. Styret besto av fem medlemmer, og hadde den daglige ledelsen. De påla de øvrige tillitsmenn

nødvendige oppdrag. Medlemmene var inndelt i roder med maksimum 21 medlemmer i hver rode. Foreningen i Vennesla hadde 4 roder med noe varierende medlemstall. Sammensetningen var slik at medlemmer som bodde i nærheten av hverandre hørte til i samme rode. Dette var ganske praktisk, for trolig skulle en stor del av møtevirksomheten foregå i rodene. Det ble enklere å sammenkalle til møter, og å finne egnede møtelokaler. Husmøter ble kanskje brukt i stor utstrekning. Dessuten ble det lettere for rodelederen å utføre sitt arbeid. Han hadde overoppsyn med sine medlemmer og lokaliserte behovet hjelp når det meldte seg. Det ble lettere å organisere nødvendige tiltak. Det var, etter foreningens formålsparagraf, en vesentlig del av virksomheten. Det er med grunnlag i foreningens formålsparagraf og de øvrige paragrafer har man her forsøkt å rekonstruere foreningsmodellen. Det blir derfor noe teoretisk, men mye taler for at den har vært slik som skisert. I så fall trer det frem en organisasjon som er vel skikket til å i vareta sin oppgave.

Spare- og lånekassen

Med ett unntak vet i dag svært lite om selve foreningsvirksomheten. Alt materiale er blitt borte. Men før den første generalforsamlingen i desember 1850 ble startet opp en låne- og sparekasse. Tiltaket var helt i samsvar med foreningens målsetning. Hensikten med kassen var at det skulle spares av overskytende midler i gode tider slik at man hadde noe å tære på når tidene ble vanskelig. Dette går tydelig frem av paragraf 2, formålsparagrafen i sparekassen.

§ 2

Indretningens Hensigt er at samle de smaa Summer som den Arbeidende kan afsee at sin Fortjeneste, hvortil opmuntres ved de Fordele, som denne indretning tilbyder sine Medlemmer i tilfælde af Trang. Indretningen skal ogsaa sikre de opsparende Summer og gjøre dem frugtbringende for Indskyderne, og paa samme tid med dem blive i Stand til at komme dem Trængende til Hjelp paa billeg vilkaar, især hvor der

spørges om hurtig hjelp og om mindre Summer end dem, hvormed Sparebanken gjør Forretninger: hvorfor Bestyrelsen tillige saavidt mueligt skal tage i Betrakting om Laanet kan ventes anvent paa en fornuftig Maade.

Kassen hadde startkapital på 6 spd. Ved årets utgang hadde den 47 innskytere med en innskuddskapital på 250 spd. I 1851 fikk sparekassen 12 nye innskytere, men etter den tiden stilner virksomheten av. Det siste innskudd ble foretatt i 1853. Sparekassen ble senere reorganisert og begynte sin virksomhet under navnet Vennesla Sogns Sparebank, forløperen for Vennesla Sparebank.

Slutning

Folketellingen som ble foretatt i Vennesla i 1855 viser en sammensetting i befolkningsforholdene som skiller seg ganske mye fra det vanlige mønster i sørlandsbygdene i 1850-årene. Det er i første rekke det høye antall husmenn en fester seg ved, men også det forhold at denne gruppen sammen med handverkere, dag-lønnere og mannlige tjenestefolk utgjorde ca. 65% av alle yrkesgrupper, synes å være uvanlig. En må regne med at disse sammen med sine familiemedlemmer utgjorde over halvparten av bygdefolket. Thranitterbevegelsen vendte seg i første rekke til husmenn, handverkere, daglønnere og andre småkårsfolk. I relasjon til dette synes det som forholdene lå naturlig til rette for at det skulle stiftes en sterk arbeiderforening i bygda da bevegelsen begynte å gjøre seg gjeldende landsdelen.

Men foreningen fikk tilslutning i alle sosiale lag av bygdefolket. Grunnen til dette har man forsøkt å illustrere i et par eksempler. Sagbrukseieren representerte de privilegerte handelsborgere i Kristiansand. Det daglige nærvær førte til at det oppsto spenninger som brøt med det tradisjonelle spenningsmønster og ga grunnlag for større samhold mellom bygdefolk.

Da foreningen kom fant alle bygdeborgere sin naturlige plass her. Kanskje de så i foreningen en mulighet til å forandre eller å påvirke sin egen livssituasjon.

Går man dypere ned i folketellingen og ser på bosettingsmønsteret finner en at bygda var i forandring. Utviklingen gikk i retning av det moderne industrisamfunnet. Men arbeideren på sagbruket ble fremdeles kalt husmann. En benevnelse som hørte hjemme i det gamle bondeamfunnet.

I store deler av bygda rådet fremdeles den gamle samfunnsformen. Det levde side om side med det nye som var i emning. Det var på mange måter en brytningstid.

Arbeiderforeningen i Vennesla fikk ingen lang levetid. Etter omslaget gikk den forholdsvis fort i oppløsning, men i den korte tiden den var aktiv ga den rom for alle sosiale lag og for folk som hadde sine røtter i to samfunnsformer.

Kilder og litteratur:

Nor. off. Stestikk No. 1. *Vedkommende Folkebevægelsen i Årene 1856–1865.*

Folketellingen 1855 Lister og Mandals amt. nr. 5. *Vennesla, Øvrebø og Hægeland Sogn. Statsarkivet.*

Medlemsfortegnelsen Thranesaken Pk. 3. Riksarkivet.

Tor Kummen: *Kristiansand Arbeiderforening 1849–1949.* Kristiansand 1949.

Stein Tveite: *Bygdebok for Vennesla bind 1, Gard og Ætt.* Vennesla 1956.

Stein Tveite: *Bygdebok for Vennesla bind 2, Bygda og Folket.* Vennesla 1986.

Stein Tveite: *Vennesla Sparebank gjennom 100 år.* Vennesla 1950.

Arbeiderforeningens Blad nr. ??, 1851.

Thranitterne i Vennesla. Vedlegg 1.

Fortegnelse over arbeiderforeningens medlemmer i Vennesland Sogn, Mandals fogderi opptegnet den 14. dennes. Foreningen er stiftet 7. april 1850.

Besstyrere af denne Forening var 5 i tallet, nemlig

- 1 Forligskomisær og Gaardbruger Ole Jensen Vennesland
- 2 Gaardbruger og Saugarbeider paa Vigeland Jørgen Olsen Aabell
- 3 Formann paa Vigeland Saug Rasmus Tønnesen Slengestad
- 4 Formann paa Vigeland Saug Gunvald Berentsen Monen, og
- 5 ligeledes Formann paa anmeldte Saug Niels Osmundsen Kjønvold.

Foreningen er derimod intatt Rodevis, og til Rode _

No. 1 føres

1	Jens Omundsen	Saugen	Er gift og er Formann
2	Jørgen Tellefsen	Saugen	Er gift og er Gaardbruger
3	Jørgen Tellefsen	Saugen	Er unkarl Inderst og
Daglønner
4	Anders Olsen	Saugen	Er unkarl Inderst og
Daglønner
5	Markus Jensen	Saugen	Er unkarl Inderst og
Daglønner
6	Osmund Olsen	Kvarsteen	Er gift og er Husmand og
Daglønner
7	Jens Jensen	Vigeland	Er gift og er Inderst og
Daglønner
8	Søren Olsen	Aabell	Er gift og er Gaardbruger
9	Osmund Jensen	Skaaren	Er gift og er Gaardbruger
10	Knud Gunvaldsen	Aabell	Er gift og er Inderst og
Daglønner
11	Jens Knudsen	Vigelandgrunn	Er gift og er
Inderst og Daglønner
12	Jørgen Jensen	Saugen	Er gift og er Gaardbruger
13	Ouen Hansen	Saugen	Er gift og er Gaardbruger

14	Ole Olsen	Blæsen	Er gift og er Husmand
15	Makus Ouensen	Aabell	Unkarl og Inderst
16	Steffen		
	Haavertsen	Nygaard	Gift og er Gaardsbruger
17	Knud Johnsen	Mosbye	Gift og er Gaarsbruger
Denne sidste der boer i Oddernes Sogn, og ynder Foreningen har derfor indtraadt som medlem i Vennesland Sogn, hvor Leilighed der er ham tilbudt, da sognet som han boer i ikke giver saadant Samfund.			

No. 2

18	Elias Hansen	Vigelandsgrunn	Gift og er Husmand
19	Søren Hansen	Vigelandsgrunn	Gift og er Husmand og Saugmester
20	Hans Sørensen	Vigelandsgrunn	Gift og er Husmand og Saugmester
21	John Markusen	Vigelandsgrunn	Gift og er Husmand og formann paa V. Saug
22	Ole Olsen	Vigeland	Gift og er Husmand
23	Ole Markusen	Vigeland	Gift og er Husmand og Saugmester
24	Ole Omundsen	Vigeland	Gift og er Saugmester
25	John Jensen	Vigeland	Gift og er Husmand og Dagarbeider
26	Lars Knudsen	Vigeland	Gift og er Husmand og Saugmester
27	Tønnes Rasmusen	Vigeland	Ungkarl og Dagarbeider
28	Osmund Nielsen	Kjønvold	Ungkarl og Dagarbeider
29	Andreas Tønnesen	Askedalen	Gift og er Husmand
30	Gunvald Berentsen	Monen	Gift og er Gaardbruger
31	Aage Ellefsen	Monen	Ungkarl og Husmand
32	Ingebret Olsen	Halland	Gift og er Husmand
33	Stian Olsen	Haraldstad	Ungkarl og Daglønner
34	Ole Olsen	Hannevig	Gift og Inderst
35	Ole A. Nielsen	Kjønvold	Ungkarl, Inderst og Dagarbeider

36	Salve Gundersen	Grønnvold	Gift, Husmand og
Dagarbeider
37	Niels Jensen	Bronebakken	Ungkarl, Inderst og
Dagarbeider
38	Ole Ingebretsen	Halland	Ungarkl, Inderst og
Dagarbeider
39	John Sørensen	Foss	Gift, Husmand og
Muurmester
40	Jakob Andersen	Dalen	Gift og er Gaardbruger
41	Andreas Olsen	Svansted	Ungkarl og arbeider paa
Vigeland
42	Ommund Hansen	Kjerrene	Enkemand, Husmand og
daglønner
43	Jørgen Larsen	Røllend	Gift, Husmand og arbeider
paa Vigeland
44	Christen Olsen	Fenstad	Gift, Husmand og arbeider
paa Vigeland

Rode no. 3

45	Ommund Ommundsen	Vennesland	Gift og er
Gaardbruger
46	Tønnes Torkildsen	Vennesland	Gift og er Gaardbruger
47	Jakob Olsen	Vennesland	Gift og er Gaardbruger
48	Jens Aagesen	Vennesland	Ungkarl og er i fast
tjeneste paa Heisel
49	Ouen Gunvaldsen	Vennesland	Ungkarl og Inderst
50	Gunnuf Gunvaldsen	Vennesland	Ungkarl og Inderst
51	Gunder Olsen	Vennesland	Gift og er Husmand og
Daglønner
52	Niels Tellefsen	Vennesland	Gift og er Husmand og
er Daglønner
53	Johan Nielsen	Vennesland	Ungkarl, Inderst og
Daglønner
54	Torkild Gunnusen	Vennesland	Gift, er Husmand og
Daglønner
55	Jørgen Jørgensen	Vennesland	Gift og er Gaardbruger
56	Christen Eskildsen	Vennesland	Ungkarl,
Inderst og Daglønner

57	Gunder Sørensen	Kjovmonen	Gift, Inderst og Daglønner
58	Andreas Aagesen	Vennesland	Ungkarl, Inderst og Daglønner
59	Aage Jørgensen	Vennesland	Gift og er Gaardbruger
60	Hans Olsen	Vennesland	Ungkarl, Inderst og omgaaende Skolelærer

Rode no. 4

61	Hans Thommasen	Aabell	Gift, Inderst og Dagarbeider
62	Markus Ouensen	Aabell	Ungkarl, Inderst og Skomager
63	Ole Olsen	Aabelvolden	Gift, Husmand og Saugmester
64	Jens Nielsen	Bronebakk	Gift, Husmand og Daglønner
65	Jens Berentsen	Kjønslund	Gift, Inderst og Saugmester
66	Gunder Sørensen	Midlødi	Gift, Husmand og Saugmester
67	Jørgen Olsen	Hagen	Gift, Husmand og Saugmester
68	Tellef Gundvaldsen	Knausen	Gift, Husmand og Møllemester
69	Ole Markusen	Knausen	Ungkarl, Inderst og Daglønner
70	Anderst Ommundsen	Rakkestad	Gift, Inderst og Daglønner
71	Salve Gundersen	Grønvold	Gift, Husmand og Daglønner
72	Ouen Markussen	Rødsbrekken	Gift og er Gaardbruger
73	Christen Olsen	Finstad	Gift, Husmand og Daglønner
74	Haaver Steffensen	Aas	Ungkarl og i tj. paa gard. Heisel

75 Peder Olsen Svansted Gift, Husmand og
Dagarbeider

Lahelle, den 14. Augst 1851
E. Johnsen

Thranitterne i Vennesla. Vedlegg 2.

Tanker om Tiden

Fremstillet under Motto: Nutidens Nationalsang.
Sangen er innsendt til Arbeiderforeningens Blad,
undertegnet av en bonde fra Vennesla.

Sønner af Norge det eldgamle Rike
Alle som kleder den fintklædte Mand,
Enig og mandig frem lad os stige,
Udtale Nøden som trykker vort Land!
Gamle og Unge! Raab til vor Konge!
Om at befri os fra Bankens den Gjæld.
Obligationernes Bud er saa tunge,
At vi, skjønt fri, ere Bankernes Træl.

Velstanden sluknes i Gaard og i Huse,
Armoden spores, den Kjærligheds Grav,
Ængstede Tanker i Hjerterne bruse,
Grublende Harme om Frihedens Krav
Anhand til Laster, Sindet antaster,
Som udi Velstand ei ahnedes om.
O! bed til Gud om et Lægende Plaster!
Naadigste Konge! giv Bønnerne Rum.

Anhør vor Bøn og giv Naade for Retten;
Afdrag og Renter vi ei kan opnaae.
Indtekter fire og Udgifter tretten, –
Hvem i al Verden – Fallit – kan modstaae.
Bankens Forvalter – arkstore Spalter

Ofte udfylder med Resteres Navn
Koldblodet æfter auktionens Anstalter
Gaarden skal sælges med Hus og med Havn.

Banken beriges ved Indtrukne Skatter –
Renter der daglig forøger dens Sum!
Tænker vi feil, saa kan vi ei fatte,
Hvad for et Havsvælg den tærer sig om;
Thi vi ei kjender alle de Hænder,
Banken uddeler saa rundelig til;
Men – naard Bankæren Blankketten os sender,
Den maa vi læse saalenge vi vil.

Her udi Trakten fra Byen til Bykle –
Med et Cirkomfang i Øst og i Vest,
To for hver femti, naar ingen vil hykle,
Findes her neppe, som ei staaer til Rest,
Som ei av Banken Holdes i Hanken,
Som ei er bunden af Bankernes Bud!
Ja for at undvige Bankerots-Tanken
Flytter man jo til Amerika ud.

Gratiske Tjenester fast man tilstenger,
Alting maa kjøbes – ja indtil Forstand, –
Haver man derimot Rigdom og Penger,
Saa er her Frihed i Norriges Land –
Slige Kabaler Tiden omtaler
Livligt og viser os Frihedens Fund
Renfods Frihed hver Aagerkarl kalder;
Lykkens Klenodi og Rigdommens Grund.

Hvad vil I gjøre, I mæktige Stænder,
Naar vi ei lenger kan svare vor Plikt?
Skal vi da bringes i Øvrigheds Hænder?
– ja det forstaaer sig – Enhver bør ha sit, –
Men til Eksempel staard det som Stempel,
Gjeldneren bønfalt sin Herre om Taal,

Herren blev ynksom og skrev med sin Pensel
«Gjælden er sløvfet» – her har I et Mål.

Den, som et Middel mod Armod kan finde,
Lønnes med Præmie – saa har vi hørt;
300 Daler var herligt at vinde –
Her er et Forslag – men det er nok tørt;
Bankgjelden hæves – aldrig indkræves;
Pantebrev og Veksler skal Alt brendes op!
Gjør et Forsøk og lad Gjælden kaseres;
Her har I Emnet til Armodens Grop.

Kunde det kaldes at synde mot Aanden,
Om i lod Banken slaae Streg paa sit Krav.
Skal da det levende Folk føle Vaanden
Banken, som selv er saa død som en Grav,
Han skal inddikke, han skal opslikke
Landets Formue og svedkjøpte Skjerv.
Følger vi Traaden, forstaar vi til Prikke,
Banken bør døbes med Navnet Fordærv.

Den, som med Lykken fortroligen vandrer,
Saa han med Banken ei er Dependent,
Vil det ei krænke, om Alle de andre
Bankdebitører blev selv Disponent
Over de Gaver De nu som Slaver
Haltende eier ned Bondens Behov –
O, Uavhengighed! Intet oppveier
Imod den Tryghed, der er i den Lov.

Kjøbmend beriges af Landmandens Skove,
Landmanden armes alt mere og meer.
Varer han faaer efter Kjøbmandens Love –
Fiirti Procento af hundre tilstaaes.
Bonden maa tie, saa godt er han stelt.
Handlen skeer, og han synger med Zetitz:
«Bøndernes Plage er Armod og Gjæld».

Biskopper Gage skal maalestok være
For Revidering i Embeders Løn;
Opad og nedad saa smaat vi da lære
Nutidens System om Billigheds Skjøn.
Hvad er hans Nøye? bør han fordøye
3—4000 hvert eneste Aar?
Kjære Patroner! betænk vi har Øye,
Lidt Økonomi vi ogsaa forstaar.

Trofast Arbeier Belønning bør have,
Det er en Setning som grundes paa Ret;
Men at belønnes som Fyrste og Pave —
Hvad tænker Stender, som knapt kan bli mæt?
Ilende Tanker, Landet omvanter,
Bymanden nærer det samme Slags Sind.
kanskje for Resten man tankerne sender
I en Bemerkning til Stortinget ind.

Et Subsidære tilslut jeg vil skrive,
Hvis man Prinsippet ei tage vil an;
Afdrag og Renter ukrævet lad blive
Mindst et Desenni for By og for Land
Saadanne Lemper kraftig neddemper
Ulmende Gjæring af tøyeløs Duur;
Sproget anvendes til Glædes Ærklæring,
Og vi skal tie saa still som en Muur.

Op i de høye Servil-Regioner,
Hvor man til Beltet i Overflod staar,
Troer man neppe de klagende Toner,
Hvordi vor Sang om vor Tilstand fremgaard,
Thi den, som hyldes, Ja fast forgyldes
Altid af Rigdommens Glands
Og i sit Seentrum af Overdaad fyldes
Troer nok at Klagen er Reent uden Sands.
Men man maa vide, saalengde det Hedder;

«Skaffes ei Renter saa bliver Auktion».
Bør vi undskylde som skovrige Bredder
Krætur og Løsør og meer
Strax er forsvunden lige til Bunden
Solgte Parseller af Nødtvang i Grunden
Er vore Gaarder nu magre og smaa.

Naar man betenker de kritiske Tider
Hvori vi leve – og leve vi maa –
Kan man sansynlig og sanhedsfulgt sige
At vore sager i Beglaas vil gaa
Prisen er varsom, Alle er varsom
Nevner Du Penge, saa er Du en Fant –
Skyldneren ved Kreditorer er snarsom,
Selge til Spotpriis han maa for Kontant.

Brændeviinskneiperne reent vi fordømme;
Brændevind-Loven blev Drukkenskapsbarm;
Fattiges Indtekter vist vi berømme;
Men naar de brundes paa Synd og Alarm,
Da, mine Herre, bør vi frembære
Forslag imod til Storthingets Sal;
«Tilvirkning-Herrernes Skat skal nu være
To Ort pr. Potte, om saa de blev gal».

Nu har vi kort og summarisk de Texter
Fremsat som viser AK Ve! O Vel;
Nu faaer vi vente paa Dom og Reflexer, –
Saa skal vi komme med mere vort Stell;
Thi Vi nu lærer – Høybaarne Herrer!
Alt hvad som glimrer ei altid er Guld.
Meget af det, som nu her existerer
Om et Par Aar kanskje kastes omkuld.

Streiker og klassekamp i Vennesla

Av Øystein Rostad Woxeng

Ifølge Aschehaugs og Gyldendals store norske leksikon så er begrepet streik kommet fra det engelske ordet «strike» som igjen betyr å slå eller slå til og da i betydning av hel eller delvis arbeidsnedleggelse.

I Norge fikk en de første streiker ved bergverksdriften på 1600-tallet.

Kampmidlene som ble brukt ved streikenes gjennomføring var svært varierende, fra blodige sammenstøt mellom arbeidsgivere og ansatte til de noe «mildere», kort og godt bare ved å utebli fra arbeidsplassene.

Ved mitt arbeid med å skrive Kristiansands arbeiderpartis 50-års beretning drev jeg kildeforskning på Statsarkivet i Kristiansand. I en korrespondanse mellom redaktør av «Sørlandet» Olav Scheflo og senere stortingsmann Jakob Friis, kom de to trønderne i heftig diskusjon omkring en streikesituasjon som Friis rapporterte hjem til redaktøren i Kristiansand. Scheflo spurte om noen var blitt drept? Dette var fra Tyskland.

Det kunne ikke Friis svare bekreftende på! Hvorefter Scheflo kynisk og tørt repliserer: Det kan vel ikke betegnes som noen streik!

Legendarisk er også forlydende om at Martin Tranmæl under en streikesituasjon i Trøndelag skulle ha rettet en advarsel til eventuelle streikebrytere ved et anlegg: «Vær ikke så sikre på at vi ikke har lagt igjen en del dynamitt i borehullene?»

Men hvordan var «streikeviljen» i Vennesla opp gjennom tidene. Et dikt i Sørlandet under lockouten ved Hunsfos i

1931 karakteriserer noe av «bitterheten»! Vi gjengir utklipp av diktet og samtidig et innlegg fra Hunsfos Arbeiderforening den 31. juli 1931:

Mandag den 13. juli 1931.

Til Streikbryteren.

*Du ser fattigfolk kjempe for hus og hjem.
Du forråder dem.
Du ser kvinner og barn i den svarteste nød.
Du tar deres brød.
Og han som før lot dig sulten gå, ham hjelper du nå.
Men han som var kamerat i arbeid og sved, ham dolker du
ned.
Det er usonlig brøde å drepe sin bror.
Din er like så stor.
Og derfor, at sæden er vond, som du sår, skal høsten bli hård.
Du skal drives omkring ifra sted til sted, og aldri få fred.
Du skal slepe dig frem med ditt stempel på svik, som et
levende lik.
Du skal rope i nød til din himmelske far, og aldri få svar.
Du skal møte en stemme ved kveld og ved gry: – Forbannet
være du!
Men hver kjempende kvinne, her mann og hver gutt, de skal
seire til slutt.
De som kjemper og gir hvad de har å gi, skal bli lykkelig fri.
De skal leve i ly av det verk de bar fram.
Du skal dø i skam.*

Ottar Rønning.

Protesterer mot «Fædrelandsvennen»s skriverier (1931)

Vi har mottatt følgende:

Hunsfos Arbeiderforening, samlet til fuldtallig møte fredag den 31. juli, vil nedlegge sin mest bestemte protest mot bladet «Fædrelandsvennen»s skriverier om forholdene på Vennesla og om stemningen blandt arbeiderne der oppe. Bladets påstand om at arbeiderne er blitt trett av kampen og at bitterheten har begynt å vende sig mot den faglig ledelse, er grepet fullstendig ut av luften. Den bitterhet som hersker blandt Hunsfossarbeiderne, er utelukket rettet mot lockoutmakerne i Arbeidsgiverforeningen og mot borgerpressen som støtter lockoutmakerne.

Ikke en eneste organisert arbeider på Vennesla har sviktet under denne kamp og vi forsikrer at heller ikke en eneste av oss kommer til å svikte. Kampviljen er minst like så sterk nu som på lockoutens første dag.

– En kan nok med en viss rett hevde at begynnelsen av 30-åra var de mest markante og ga de bitreste utslag. Samtidig hadde en økonomiske nedgangstider og en stadig økende arbeidsløshet.

Men det hadde vært arbeidskonflikter tidligere også og selv om det aldri kom til voldelige situasjoner som enkelte andre steder i landet, så var samholdet og streikeviljen urokkelig.

I en utmerket og historisk reportasje i Fædrelandsvennen i 1979 får vi ved intervjuer med fagforeningsledere som stod på i kampen da mest det gjaldt.

Vi gjengir bruddstykker av to av intervjuene og likeledes en artikkel som viser med all tydelighet at «klassekampmentaliteten» var i «skjønneste orden». Om samtidig melder formannskapssekretær Jørgen Aas at arbeidsledighetstallet var kommet opp i 160, og det var et høyt tall i en kommune på under 4.000 innbyggere.

Men for å føre våre lesere raskt inn i den stemningen som

rådde ved streik- og lockoutkampene, gjengir vi fra jubileumsberetningen til Hunsfos Arbeiderforening følgende sitat:

- «Tillitsmennene ble utskjelt på det groveste og fradømt all ære og heder».
- «I en tordentale, hvor han (direktøren) beskyldte tillitsmennene for å være pøbler, idioter og andre ting».
- «Det er en kjensgjerning at det var direktøren som kom farenende som et tordenvær og med sine mange og vidtgående krav skapte uro på arbeidsplassen. Kravene ble ledsaget av trusler om avskjedigelse, innskrenket drift, eller at driften ville stanse helt, hvis vi ikke imøtekom hans krav fullt ut».
- «Men direktøren herjet slik med arbeiderne at stemningen var så opphisset som vel mulig».

(Sitat fra jubileumsberetningen til Hunsfos Arbeiderforening)

De to intervjuantene som Fædrelandsvennen hadde samtaler med for 10–12 år siden var markante skikkelser som fagforeningsledere henholdsvis ved Hunsfos og Vigelands bruk. Vi gjengir først bruddstykker fra intervjuet med Torbjørn Vigsnes ved Hunsfos, han var da 80 år og døde i en alder på over 93 år for ikke så lenge siden:

Torbjørn Viksnes (80) er en jovial høyre-sosialist. Han gjennomlevde alle krisene på Hunsfos, som arbeider og tillitsmann, i 20- og 30-årene.

Dempet og saklig beretter han om krisetidene i treforedlingsindustrien – og om de seks månedene i 1931 da fabrikkporten var stengt.

Men spør du Viksnes om streiken i 1934 og direktør Maartman Moe, strømmer blodet til hodet på den gamle fagforeningsmannen. Da blir han olm i øynene og rød i ansiktet – 45 år etterpå.

– Maartman Moe var en noe stri herremann, antyder Viksnes innledningsvis. Men etter hvert som samtalen utvikler seg og minnene dukker fram, forandrer Viksnes karakteristikken av den omstridte direktør, som provoserte fram den mest om-

talte streiken i mellomkrigstiden. – Maartman Moe var en herskertype, en mann som yppet seg, en streng og vanskelig bedriftsleder, sier Viksnes.

I Boka «Hunsfos Fabrikker gjennom 75 år» heter det om direktør Maartman Moe: «Som den dyktige og begavede anleggsingeniøren han var, gikk han inn for en omfattende teknisk rekonstruksjon av fabrikken. Samtidig hadde imidlertid de tunge årene skapt uro innen arbeidsstokken, forståelig nok. Og med sin sterke og bestemte natur hadde kanskje Maartman Moe sine vanskeligheter med å komme på talefot med arbeidernes tillitsmenn».

Torbjørn Viksnes møtte Maartman Moe som tillitsmann ved hovedinngangen til direktørboligen:

– Han var så sint at han sparket småstein. Men vi holdt på vårt og gikk til streik, forteller Viksnes.

Og senere på kvelden ble det oppstyr, musikk og folkemøte – og litt dramatikk da den siste streikebryteren i Hunsfos-historien ble knepet.

I disse dager lå det dramatikk i luften på Hunsfos. De siste forhandlingene ble holdt 5. mai på bedriftens kontor. For arbeiderne møtte Hodnemyr, Viksnes og Hildebrandt. Resultatet ble en avgrunn mellom de to partene. I jubileumsberetningen heter det blant annet: «Arbeidernes forhandlere ble utskjelt på det groveste, og i det hele tatt ble det opptrådt så ubehersket at man trodde ledelsen ville gå til håndgripeligheter».

– Jeg husker ikke detaljene så nøye, men Maartman Moe krevde at vi blant annet skulle redusere ferien. Stemningen var amper, og Maartman Moe usaklig. Han antydte at det var tyskerblod i Hildebrandt. Og Hildebrandt sa at det var riktig, men at han hadde gjort mer for fedrelandet enn direktøren. Jeg har ti barn, mens direktøren ikke har ett eneste, svarte Hildebrandt. Jeg husker at det føltes som vi fikk kniven på strupen. Direktøren måtte ha beskjed innen klokka åtte om kvelden. Vi løp rundt og klistret opp plakater for å varsle alle på de tre skiftene om det viktige møtet i foreningen. Oppslutningen var stor – og alle enige om at vi ikke lot oss diktere.

Streiken var altså et faktum samme kveld. Klokka ti presis

ble det avtroppende ettermiddagsskiftet hentet av alle de andre arbeiderne, av kamerater og av Vennesla Musikkorps. I arbeiderforeningens jubileumsbok, skildres kvelden slik: «Det var et veldig tog som marsjerte fra Grasslia ved ti-tiden med musikkorpsen i spissen til fabrikkens for å hente sine kamrater. De de siste sluttet seg til toget og formannen straks etter, uten Karl Strengenes avsluttet demonstrasjonen med en kort tale, var det sikkert samlet 2.000 mennesker. Det hele foreløp i mønstergyldig ro og orden, og måtte gi bedriftens ledelse forståelse av arbeidernes ubrytelige solidaritet og vilje til å verne om sin organisasjon og sine interesser».

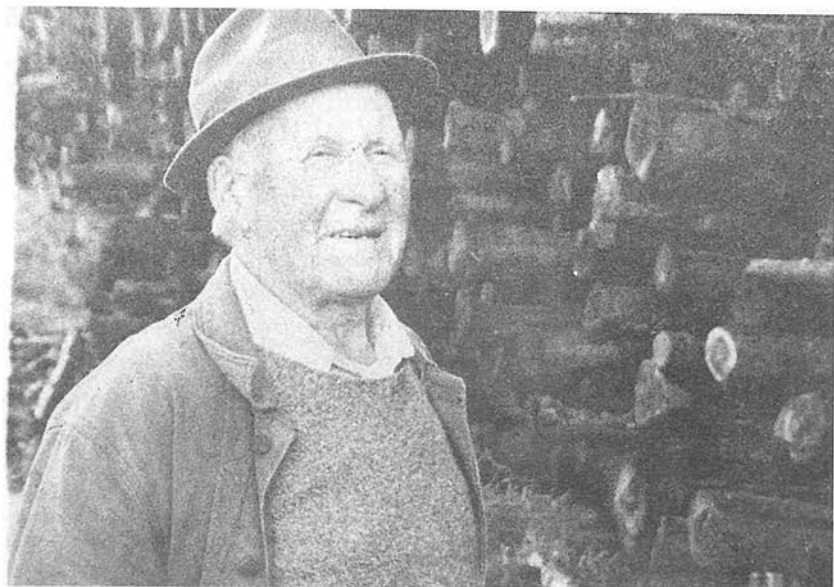
Streiken varte til 7. juli da det blant annet ble enighet om følgende: Alle oppsigelser ble trukket tilbake. Bedriften forpliktet seg til å beskjefte Hunsfos-arbeidere til ombyggingsarbeidene som bedriften selv foretok. Retten til feriegodtgjørelse ble anerkjent.

– Jeg husker spesielt et par episoder mens streiken pågikk. En funksjonær som hadde sertifikat, ble avslørt som streikebryter. I all hemmelighet kjørte han papir til Kristiansand. Ikke hovedveien, men over Ålefjærheia tok han seg fram med fullastet bil. Vi rapporterte forholdet til Havn og Transport i Kristiansand som gjorde kort prosess. De holdt han ut over bryggekanalen, og siden kjørte han aldri papir med lastebil, forteller Viksnes.

I 30-årene var det uvanlig med streikebryteri i Vennesla. I tidligere tider derimot kan venndøler minnes at streikebrytere ble fulgt hjem av lensmannen etter endt arbeidsdag. Om den lastebilkjørende funksjonæren heter det på folkemunne at sinne Hunsfos-arbeidere holdt han over rekkverket på brua ved fossen. Det er imidlertid grunn til å feste mer lit til beretningen til Viksnes.

– Jeg kan også huske at ledelsen tryglet oss om å få selge et parti papir som lå på lager. De hadde fått en stor ordre, men vi sa absolutt nei – selv om papiret var ferdigprodusert. Og ledelsen valgte å lytte til vårt råd, sier Viksnes.

Etter Maartman Moe kom direktør Johs. B. Knobel. Om ham sier Torbjørn Viksnes. – Det var virkelig en kjekk kar som

– Jeg husker at en funksjonær med sertifikat ble avslørt som streikebryter i 1934, sier Torbjørn Viksnes.

på kort tid ordnet opp i alle våre særkrav som regelmessig var droppet under de tidligere, sentrale forhandlingene. Knobel ryddet raskt og effektivt opp i det dårlige forholdet som hadde hersket mellom ledelse og arbeidere.

Intervjuant nr. 2: Jens Eskildsen skildrer ikke så mye streikesituasjonen i 30-åra, men desto mere arbeidsforholdene ved Vigeland Brug den gangen bedriften var ren aluminiumsfabrikk på engelske hender:

Sur gass og oppsigelse på dagen

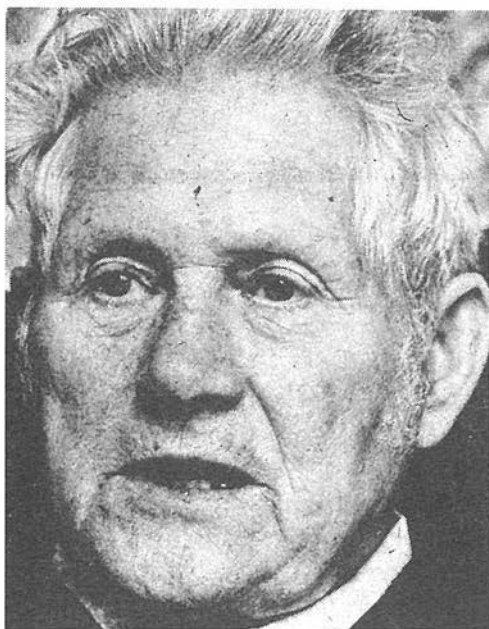
Jens Eskildsen (78) er Vigeland Brug-veteran, ovnspasser, formann og fagforeningsmann.

– La meg straks tilstå at jeg måtte lyve på alderen for å få jobb i 1918. Jeg sa jeg var atten, men var to år yngre. Hvordan

det var, sier du? Jo, det må betegnes som et mirakel at jeg lever. Arbeidsmiljøet var så dårlig at det truet helse og liv. På mange måter tror jeg den lokale ledelsen var nokså human, men de fikk strikse ordre fra England. Jeg husker de sendte over noe «subb» som vi skulle lage elektroder av. Det la seg i bunnen som en ildmørje, farlige saker skjønner du. Også astma-plagene da, det var siste sort.

Og hver vinter når det var lite vann i Otra, ble det produksjonsstans – og vi måtte gå på dagen. Hendte det at vi protesterte mot noe, pekte alltid ledelsen på vannføringen i elva, og da måtte vi pent svelge i oss det vi hadde på tunga. Brukte arbeiderne kjeft, måtte de forlate jobben på dagen.

Jeg har vondt for å huske årstall, men i 1930, tror jeg det var, ble de aller fleste permittert. De eldste og de med størst forsørgerbyrde ble tilbake. Alle vi unge ble permittert på ubestemt tid. Jeg kom ikke tilbake før i 1937. Det føltes riktig fælt.

– Hendte det at vi protesterte, pekte ledelsen på vannføringen i Otra, og da måtte vi svelge i oss det vi hadde på tunga, forteller Jens Eskildsen.

Folk sier at krigs-tiden var ille, jeg påstår at 20- og 30-årene var langt verre. Det var flere som led da enn i første halvdel av 40-årene. For å tjene penger, måtte jeg ta farvel med kona og datteren, og reise til sjøs som fyrbøter. Jeg lengtet hjem og mis-trivdes på sjøen, men det måtte til om vi skulle berge livet, sier Eskildsen.

Foruten permisjoner, oppsigelser og produksjonsstopp når det var lite vannføring, var Vigeland-arbeiderne utsatt for et farlig arbeidsmiljø. Hjemme i arbeiderboligene opplevde fami-liene den «tungpustede faren» som måtte sitte oppe og hoste før han gikk til sengs. Og gutene lå i rommet ved siden av – be-stemte på å bli sjømenn eller snekkere. Den vonde hosten skremte dem fra å gå i farens fotspor.

Slik var det

Her følger en del eksempler på hvordan folk levde, oppførte seg og tenkte i Vennesla omkring 1930. Nedenstående bu-kett er for det meste hentet fra arbeidernes egen lokalavis, Dagbladet Sørlandet – hvor den politisk betydningsfulle Scheflo satt på redaktørkrakken.

Fattig og rik

Det går mange historier om hvordan direktørene på Huns-fos og Vigeland Brug stilte seg overfor de ansatte – overfor byg-defolket.

En av Vigeland-direktørene sa blant annet: «Har De noe klage over da, De får jo hilse på meg».

Og en av de gamle Hunsfos-direktørene som hadde vært på besøk i England, presterte følgende uttalelse: «Her i Vennesla har det skjedd et veldig forfall. I England var det framifrå, der kunne man ennå se en meget klar forskjell på fattig og rik».

Selv om de store og bitre arbeidskamper ebbet ut ved 30-årenes utgang, så beholdt lønnsinntakene fortsatt sitt vikti-

ge våpen – streikeretten. I Vennesla streiket 10 heismontører i Reber Schindler Heis A/S 4 timer i går, forteller Sørlandet i april 1948. De ville ikke finne seg i uthulingen av heismontørenes fagstatus.

Til og med Vennesla bibliotek streiket også et par timer en gang i 70-åra. Men tonen var blitt en annen enn i forhold til 30-åras bitre klassekamp. Nå var det mer snakk om et markeringsbehov og nærmest en forsiktig vifting med «riset bak speilet».

Skal en si at det var et fremskritt? La oss i alle fall være enige om at forhandlingslinjen førte til vel så gode resultater. Men vi må ikke glemme at det måtte kamp til før partene innså det. Men vi har ennå friskt i minnet at deler av pleie- og sykehuspersonalet stod på nippen i år til å trekke til og med helt utenforstående inn i følgene av en streik. Tror alle trakk et lettelsens sukk da regjeringen stoppet aksjonen. Og noen synderlig reaksjon fra de streikende kom heller ikke frem da.

Det forteller vel noe om at riset bak speilet synes å befinne seg best; Ja, bak speilet!

Et markant tidsskifte

For dem som bruker historielagets årsskifter i fremtiden, så vil det være nærmest ukorrekt i en orientering om streiker og klassekamp ikke å nevne at det skjedde en ganske markant omlegging av klassekampholdningen etter siste verdenskrig. Jeg tillater meg da å sitere et par vers fra en prolog jeg skrev ved feiringen av 150-års jubileet for innføring av formannskapsloven. Her skildrer jeg situasjonen i 1945:

Men den nye våren fødtes i mai 1945,
da kom Venneslas virkelige styrke frem.
Da ble Venneslas nyere historie skapt.
Krigen var vunnet – selv om liv gikk tapt.
Tiden var full av broderlig sjarm.
Direktører og arbeidere marsjerte arm i arm.
Jakob og Johannes og Jens og Tønnes

alle rikelig gjennom fellesskapet belønnes.
Industrien fikk nye demokratiske toner.
Nå fødtes etterkrigstidens ikoner!

Og hvem var Jakob og Jens: Jo, fagforeningsmannen fra Vigelands Arbeiderforening og den engelskfødte direktøren som er omtalt tidligere i denne artikkelen.

Klassekampen var byttet ut med kampen for felles å skape best mulige vilkår for bygdas industribedrifter.

Selv statsminister Einar Gerhardsen måtte i en festtale ved et Arbeiderparti-jubileum i Vennesla uttrykke at han aldri før hadde opplevd at bygdas storindustri sendte store blomsteroppsettinger til et slikt jubileum!

At jubileet også ble holdt i bedriftens festivitetslokale, stikk i mot tidligere retningslinjer om at det ikke skulle brukes til politiske markeringer, understreker at en nå så bort i fra politiske skilnader og så markeringen som et uttrykk for samarbeid om felles samfunnsgoder!

Min farmors barndomsår på Hunsfos

Av Ivar Breland

Dette er en fortelling som farmor Elisabeth Breland skrev ned på sine gamle dager. Den var skrevet stykkevis og delt, etterhvert som hun husket. Her er delene satt sammen, men alt er skrevet med hennes egne ord.

Mitt navn er Elisabeth Breland født Hansen.

Min far Hans Christian Hansen var fra Kongsberg. Min mor, Andrea Hansen var fra Kristiansand. Jeg er født på

Arbeiderbrakkka på Hunsfos hvor Hans Christian Hansen og kona Andrea og alle barna bodde frem til 1906.

En brakke av samme type stod på andre siden av jernbanesporet.

Hunsfos i Vennesla 13/11 1989. Vi har 10 søsken – 8 vokste opp. Vi bodde på Hunsfoss, på «øya», ved fabrikkene, så far hadde kort arbeidsvei.

Arbeidstida var fra 6 om morgenen til 6 om kvelden. Som den arbeidstrell han var, var han mer i fabrikkene enn hjemme. Han hadde en jobb som formand, og sparte seg aldri, og litt for mye ble det nok. Arbeidsfolkene ble nok lei av å ha ham rundt seg stadig. Han gikk helt opp i arbeidet sitt.

Huset vi bodde i var ei diger stokkebygd brakke med 16 leiligheter, 8 leiligheter på hver inngang. Mellom leilighetene i hver etasje var det ei lang gang. Det var også to små leiligheter i 3. etasje. I enden av den lange gangen stod ei brannsprøyte. Den kunne vel romme 50 – 60 liter. Den hadde en slange på en halv meter, og det måtte tråkkes på en pedal for å få vannet ut. Jeg kan forresten aldri huske at det var vann i den. Vannet måtte hentes i bekken som rant nedenfor huset. Huset var godt og varmt, og hadde kjeller med boder til alle. I 3. etasje var der også boder til alle og et digert tørkeloft. Leilighetene som var delt med en lang korridor var en yndet lekeplass i regnvær. Leilighetene var på 1 værelse og kjøkken, lyse og pene og der var høyt under taket. Kjøkkenet var stort med en stor og god komfyr, og noen hadde så men en liten vanntank som ble varmet opp når en fyrte på komfyren. Ellers var det mange som brukte beatrice med to eller tre bluss, det falt vel billigere enn vedfyring. Uthuset hadde 16 svære vedboder med plass til en hel skog med ved. Her var også utedoer, 4 i hver gang. To familier om hver do. I hver ende av gangen stod digre søppelkasser med plass til all verdens søppel. Åpne som de var samlet det seg svermer med digre feite fluer på varme sommerdager. Det var ikke noe hel-sevesen dengang, men rottene hadde det fint. Om våren ble doene tømt på lasteplassen, og her var det en liten åkerlapp til hver, og i den møkka satte vi poteter. Mange hadde en liten hage utenfor huset, og der ble det dyrket grønnsaker. Mange hadde også frukttrær, som epler, kirsebær, stikkelsbær, rips og solbær. Naboen vår Bertha, var en mester til å dyrke grønnsaker. I hennes hage var det frukt, bær, persille,

salvie, gulrot, nepe, kålrot og kål sjeldne ting dengang. Vi hadde også bær og grønnsaker, og ei diger herlig eik, over 100 år gammel, og med ei diger huske i . Den var nok farlig, men det gikk da godt det og . Så må jeg nevne min store forbrytelse, som at jeg ålte meg frem og fikk tak i et sureple som var kommet «nesten» over i vår hage. Jeg hadde ingen Adam og by det til, så jeg spiste det selv. Men du verden, nabobarna hadde sett synderen, og nå kom straffen. Så redd har jeg aldri vært. Nabokona brølte, og jeg turde ikke gå hjem å spise, for hvis mor fikk greie på det fikk jeg kjeft der og. Straffen var stor for en epletjuv dengang. Rengjøring av ganger, trapper og uthuset gikk på omgang . Det var en drøy jobb især vinterdag. Vann til husbruk måtte hentes i ei pumpe som stod i nabogården 100 meter unna, men det var riktig fint vann . De voksne brukte åk til vannbæring, da kunne de ta to pøser av gangen . Ungene brukte spann. Det var en trefjøl med en runding for nakken, og med et tau på hver side med en krok til å feste bøttehankene i. Vinterdag var det ingen lett jobb å bære vann, det var helst surt. Gårdsplassen var stor som en fotballbane, og der samlet både store og små seg. Der ble det spilt fotball, slått ball, og drevet idrett . I heia var det ski og akebakke. En stor danseplan var der også. Her gikk dansen til trekkspill og hornmusikk. Hornmusikken var riktig bra. De hadde flotte snorer på luene sine og spille kunne de.

Nå må jeg fortelle litt om bryggerhuset og rulleboden

Der var to vaskerom med ei diger innemurt gryte i hver. Gulvet var sementert, og i hjørnet var det et hull som vannet fra vaskingen kunne renne gjennom. Så gikk det ut i ei grøft utenfor. Det var et yndet sted for ungene å lage sølekaker. I et av disse bryggerhusene var en diger bakerovn, med plass til en masse brød. Den ble fyrt opp med ved, og måtte sopes når den ble passe varm. Dette måtte gjøres nøye. Til dette ble det brukt furukvister på en lang stake. Ved riktig fyring var ovnen riktig god. Brødet ble mye bedre i den enn i de moderne ovnene. Bakstehelle og bakebord var der også. Det ble bakt i

samme rom som skittentøyet ble vasket. Ved siden av bryggerhuset lå rulleboden. Rulleboden var en sak for seg. Der var det ei diger rulle. Den stod på et stort stativ. Oppå der lå 3 runde stokker, og så ei stor kasse med to steinheller oppi. Denne ble rullet frem og tilbake på de runde stukkene. Tøyet ble lagt rundt stukkene. Tøyet ble fint ettersom folk var flinke til å legge det rundt. Helst skulle det være en person i hver ende, en til å dra og en til å skyve, for det var svært tungt. Denne rulleboden ble også brukt til gravkapell når en av beboerne døde. Da ble vinduene dekket til, og kisten ble satt på rullebordet til begravelsesdagen. Da ble den flyttet inn i den korridoren der vedkomne hadde bodd. Det ble strødd einer eller granbar på heile gulvet, og langt ut på gårdsplassen. Langkjerra som skulle brukes ble også pyntet med granbar. Så ble det holdt andakt før følget gikk til kirkegården. Følget gikk direkte til kirkegården dengang. Når det skulle gis krans, ble den lagt på et serveringsbrett med en hvit serviett under. Så gikk man til avdødes hjem med den. Rulleboden var et nifst rom i min barndom, uhyggen var stor, en forsmak på døden. Kanskje var det voksne som følte det samme. De fleste ungikk rulleboden etter mørkets frembrudd. Folk likte heller ikke å gå forbi i mørket når lyset fra stuene speilte seg i vinduene. Maren, som drev spiseforretning for arbeiderne var vel heller ikke helt trygg. Når hun skulle bake, måtte jeg alltid være med å bære brødtrauet både fram og tilbake. Lønna var et lite brød. Det var deilig. Maren var den eneste jeg kjente som hadde gullfisk i bolle. Snille Maren, som hadde mistet sin mann da ungene var små, som strevde og sleit for sine, og alltid var like blid mot oss unger. Den tid var det ingen trygd, det var slit eller fattigkasse. De fleste sleit seg til krumme rygger og dårlige bein. Folk måtte spare og spare for å slippe å ty til fattigvesnet. Mens jeg forteller dette må jeg nevne fetteren min. Han var eldst av 10 barn. Faren døde av tuberkulose, og moren satt igjen uten midler. De andre tjente nok litt, men det var ikke nok. Han fikk en skatt på 18 kroner, men nektet å betale den. Så en dag mens han var på arbeid kom de og tok stueklokka som pant. Da han kom hjem og

hørte det ble han rasende, og gikk til vedkomne og forlangte klokka tilbake, ellers skulle de få, alle samma på kommunen. Enden ble at han kom hjem med klokka under armen, og han hørte aldri noe mer.

Naboen Bertha må nevnes igjen. Hun kunne alt. Hun kunne koke i bryllup og selskaper av alle slag. Hun våkte over syke, og stelte de døde. Hun var den som kom vel ut av alt. Som da en av frikirkens folk kritiserte henne for at hun kokte på ungdomsfestene. Ja, svarte hun, det er mitt levebrød, men så vidt jeg vet bakte du julekakene til festen. Svaret kom kjapt og kontant. Hun var en hjelper på mange måter, uredde alle størrelser i bygda. Jeg har ofte tenkt på hva hun kunne blitt i samfunnet om hun hadde fått utdanning.

Jeg må litt tilbake til hjemmet vårt igjen

Når det var jul eller andre selskap brukte vi bestestua. Vi hadde bestestue, for siden vi var så mange hadde vi to leiligheter. Tilsammen 3 rom og kjøkken.

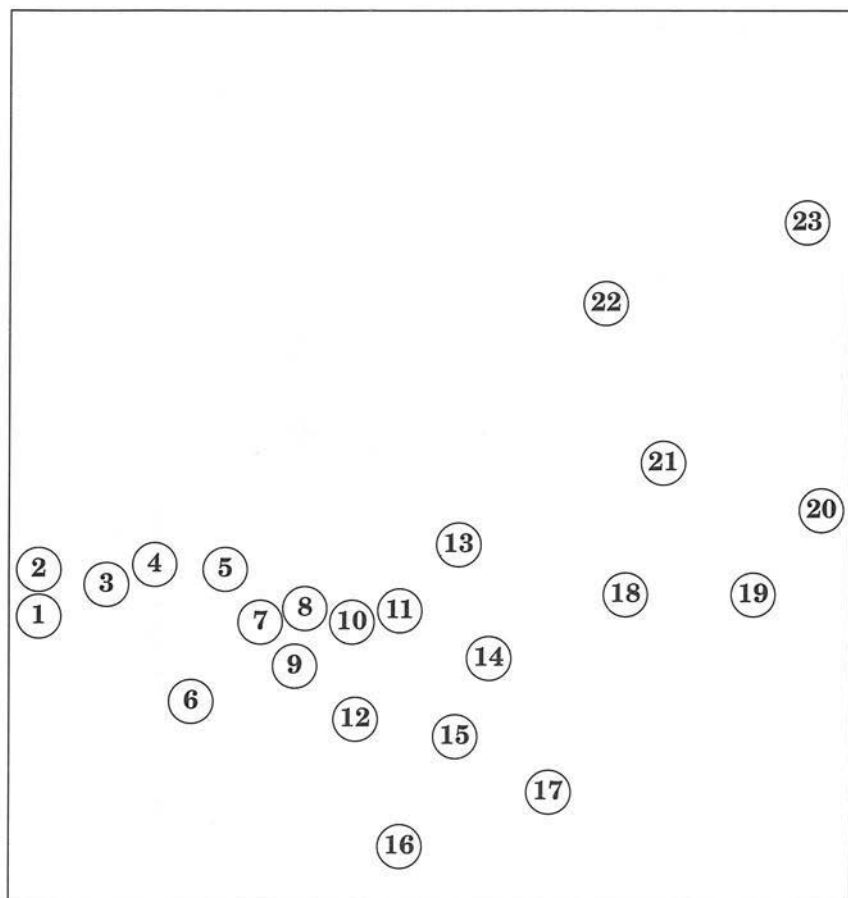
Når det var fester hendte det at far tok det toradete trekkspillet, og da danset vi. Ellers ble voksne og barn studd sammen på to soverom. Stua var for god til å sove i. I stua var det sofa, fire stoler, en gyngestol (amerikansk), fire stoler og et stort polert bord, En lampe med lyserød kuppel, og holdere til lys med fine prizmer til. Under lampen hang en lubben engel, naken, med store vinger.

Paradis og kaste på stikka var et sikkert vårtegn på gårdsplassen. Vi brukte knapper som vi hadde i en liten tøypose, og heldig var den som fikk en stor fin knapp i gevinst. Ellers var det populært med å trille ball i hatt, ringleker og hjemselsleker, især i mørkningen. For enkelte ble disse ringlekene regnet som synd, og det var noe som var leit. Men moroa overvant kritikken og vi fortsatte å synde.

Jeg husker det første 1. mai toget. En fin solskinnsdag. Så mange deltagere var det ikke, men flere enn noen hadde ventet. Vi satt i skogkanten og så det hele. Det var mange som så det som en skam og demonstrere. Litt mer lønn ville nok alle ha, men det måtte andre sørge for. Da toget ble oppløst, kom

Fra arbeiderbrakkka på Hunsfos ca. 1905. Bildet er utlånt fra Magda Hansen som også har funnet frem til navnene på bildet.

1. Marie Jortveit	13. Siri Jortveit
2. Elisabeth Hansen	14. Torleif Jortveit
3. Gudrun Hagemann	15. Ola Jortveit
4. Martin Jortveit	16. Magda Hanssen
5. Sigurd Jortveit	17. Gunhild Hanssen
6. Torvald Jortveit	18. Andrea Hanssen
7. Gerda Fredriksen	19. Ingeborg Halland
8. Martin Hanssen	20. Gudrun Bjørlov
9. Margit Helland	21. Lilli Bjørlov
10. Anna Jonsen	22. ? Bjørlov
11. Gina Endresen	23. «Edwards» Karen Eriksen
12. Lars Jortveit	

min fetter som var med i musikken og i fagforeningen bort til oss. Han strålte som ei sol, og det var en begeistring uten like. Om hans onkel (min far) var like begeistret tror jeg ikke. Han var ekte venstremann og uvant med demonstrasjoner. Selv om jeg var liten syntes jeg det var moro at han alltid var så glad, den fetteren min. Han var så menn ingen oppvigler. Han reiste senere til Amerika og ble formann på en stor jernbanevognfabrikk, og hadde det veldig godt. Mange er de som skrev til ham og fikk hans hjelp til å garantere for seg, og til å få jobber. Mange av jobbsøkerne bodde hjemme hos ham i mellomtiden. Jeg lurte på om noen takk ble ham til del, jeg har aldri hørt om det.

Når jeg tenker på alle disse menneskene som bodde i dette huset, kan jeg ikke forstå at det kunne gå så bra. Stort sett var der fred. En og annen gang ble der litt bråk når ungene rant på kjelke utenfor stua der mannen i huset sov om dagen for å være uthvilt til nattskiftet som startet klokken 6 om kvelden. Lørdag kveld og søndag var hviledager som trengtes sårt. Mange var ivrige jegere og fiskere. Fisk var det nok av i både elver og vann. Fugl var det i massevis. En tiur kostet i utsalg kr. 1.50.

Vennesla kommune kjøpte sin første skrivemaskin brukt for 70 år siden

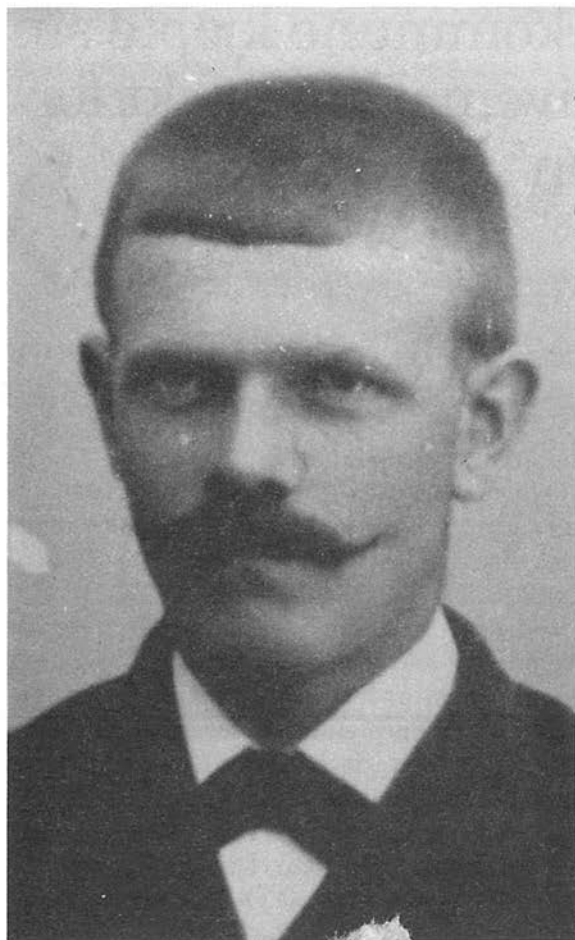
Av Jørgen Aas

I dag står det 706 mennesker på Vennesla kommunes lønningslister. Holder vi skole og undervisning utenom, er tallet 457, og av disse er 315 ansatt i helse- og sosialsektoren. I sentraladministrasjonen er det 26 ansatte.

I 1915 var det ingen fast ansatte i administrasjonen, men kommunen hadde en ligningssekretær og en herredskasserer, begge i deltidstilling. Først i 1916 ble en mann ansatt i full stilling.

Den 17. februar det året stod følgende annonse i Fædrelandsvennen: «I henhold til herredsstyrets beslutning av 2. ds. skal det ansettes en sekretær for formannskapet og fattigstyret, som samtidig skal fungere som kasserer for det kommunale elektrisitetsverk. Posten tiltredes fra 1. mars. Lønnen er 1500 kroner pr. år. Vedkommende bør dessuten overta det arbeid som formannskapet måte anse som passende.»

Det meldte seg 13 søkere til stillingen. Den 28. februar ble Jørgen O. Aas ansatt, med 8 stemmer. G.O. Honnemyr fikk 4 stemmer. Honnemyr var fra før ligningssekretær på deltid. Jørgen O. Aas var min bestefar. Før han ble ansatt som formannskapssekretær, arbeidet han på Hunsfos Fabrikker, hvor han også var sekretær i arbeiderforeningen. Han var født i 1872, og altså 34 år da han ble ansatt. Han hadde ingen skoleutdannelse utenom folkeskolen og en fortsettelsesskole, men hadde skaffet seg adskillige kunnskaper ved selvstudium og korrespondanseundervisning. Han hadde dessuten en vakker og tydelig håndskrift, noe som var viktig i den tiden, da alt skrivearbeid ble utført med penn og blekk.

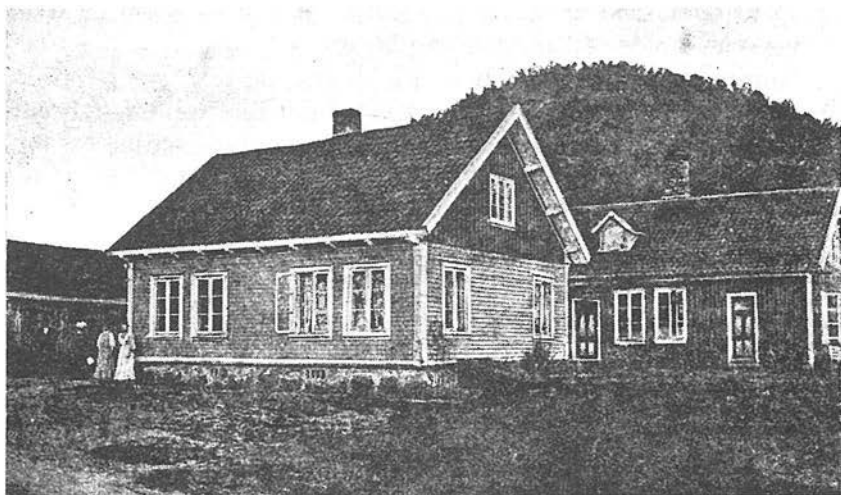

Jørgen Aas var den første som ble ansatt i full stilling i Vennesla kommune.

Den kjente bygdedikteren, Hans i Hagen, var Jørgens tipoldefar. Da han begynte i kommunen var han gift med Marie Balchen, og de hadde fem barn.

Kontor i Graslia

Det var ingen herredshus i den tiden, men ordføreren, som da var A.T. Askedal, hadde to år tidligere kjøpt huset til Vennesla Forbruksforening i Graslia, og bygget på det en halv

Forbrugsforeningen på Graslia. Ordfører A.T. Askedal kjøpte huset i 1914, og bygget det om til 1½ etasje. Her holdt kommuneadministrasjonen til helt fram til det første herredshuset ble bygget i 1935.

etasje med kvist mot veien. Det var det huset Vennesla Samvirkelag senere overtok, og det stod der hvor bl.a. Fargehuset holder til i dag. Askedal overtok Forbruksforeningens forretning, og Jørgen Aas fikk kontor i samme hus. Han var forøvrig søskenbarn til Askedal. Askedals mor var søster til Jørgens far. Senere fikk også herredskassereren og ligningssekretæren kontorer i samme huset, og der holdt de til helt til Vennesla kommune bygde Herredshuset på den andre siden av veien i 1935. Det ble oppført i en av de vanskeligste tidene for Vennesla, da kommunen skyldte så mye i fylkesskatt at den var blitt satt under tilsyn av justisdepartementet. Når Vennesla likevel fikk lov til å bygge, var det fordi departementet så at det var en økonomisk vinning for kommunen. Det ble så vanskelig å drive den kommunale administrasjon uten herredshus, at det ikke kunne gå lenger.

Huset kom på 50.000 kroner, men det var ikke mer enn utsmykkingen av herredsstyresalen kostet i det neste herredshuset. Det første herredshuset brant nemlig ned alt 6. febru-

ar 1948. Det stod der hvor postkontoret senere kom, og hvor Heiselsdal holder til med «Postgården».

Kommunen måtte igjen ut på «legd», og det nye herredshuset stod først ferdig i januar 1954. I det første herredshuset var det foruten kommunale kontorer også møtelokaler for formannskap og herredsstyre, bibliotek og folkebad.

En krevende jobb

Det var ingen lettvinnt jobb Jørgen Aas gikk til. I flere år måtte alt skrives for hånd, både inn- og utgående post måtte føres inn i kopiboken. Ordfører Askedal hadde privat en skrivemaskin, og da han etter noen år kjøpte ny, overtok kommunen den gamle. Så måtte Aas lære seg å skrive på maskin, men han drev det aldri lenger enn til å skrive med en finger.

På den tiden var Aas også med i ligningsrådet i flere perioder, og da måtte det andre arbeidet tas på overtid. Om kveldene var det møter. Herredsstyremøtene var lange i den tiden, og kunne ofte vare til bortimot midnatt. Og fattigstyremøtene var like lange. Det var tider da omtrent tredjehvert menneske i kommunen hadde fattigunderstøttelse, som det het da. Det ble skrevet mange brev om statshjelp, og hjelp var det ihvertfall å få av og til. Så ble det delt ut bidrag til de arbeidsløse, alt etter familiens størrelse. Bidragene var enkelte ganger ikke mer enn to kroner.

Folketallet har jo økt betraktelig siden den gang, og er nå oppe i ca. 11.600. Men også på den tiden var Vennesla en stor kommune, med 3–4.000 innbyggere.

Jørgen Aas gikk av med pensjon i 1942, etter 25 år som formannskapssekretær. Han ble etterfulgt av Jakob Nygaard, og i 1953 ble stillingen omgjort til kontorsjefstilling. I 1965 ble rådmannsstillingen opprettet, og Anders Kr. Var ble ansatt. Den nåværende finansrådmann, Birger Tellefsen ble formelt ansatt i 1985, etter at han hadde fungert en tid i stillingen.

Jørgen Aas var en liketil, omgjengelig mann med en god porsjon humoristisk sans. Det går ennå gjetord om de humoristiske selvangivelser han sendte inn ved siden av de ordi-

nære. Han spaserte alltid til og fra kontoret, og de møtene han deltok i. Jeg kan aldri huske at han gikk med slips eller hatt, men han brukte tversoversløyfe ved enkelte, spesielle anledninger. Han tjenestegjorde under seks ordførere: A.T. Askedal, Anders Robstad, Gabriel Moseid, Karl Kristensen, Jørgen Robstad og til sist Thorkild Haus, som ble innsatt under krigen. I krigsårene var det påbudt å ha bilde av Quisling på offentlige kontorer, men på kontoret til Jørgen Aas kom det aldri opp noe Quislingbilde. Ordføreren sa aldri noe, men andre maste på, uten resultat.

Jørgen Aas døde i 1954, 82 år gammel, etter bare noen få dagers sykeleie.

Herredskassereren

Som nevnt hadde Vennesla kommune ingen ansatte i full stilling før Jørgen Aas. Administrasjonen ble utført av de fol-

Baard Jeppestøl

kevalgte, og ordføreren hadde nok de største byrdene. Men det var noen få i deltidsstillinger, og noen fikk litt betaling for enkelte verv. Under gjennomgåelse av gamle formannskapsprotokoller har jeg kommet over noen få slike tilfeller. I protokollen for 20. september 1915 står det f.eks.: «Stasjonsmester J. Aarsland fikk et honorar på kr. 125 for hans arbeid i elektrisitetskomiteen.»

Baard Jeppestøl hadde deltidsstilling som herredskasserer. Han var født i 1859, og eide det huset som senere ble Vennesla apotek, og hvor tannlege Martin Harket nå holder til. Baard hadde kontor hjemme, og de siste årene hadde han hjelp av sine sønner i kassererstillingen.

Baard drev også med kjøp og salg av tømmer, og en kort tid hadde han forretning på Kvarstein. Den ble overtatt av Katrine Jørgensen, som drev den i mange år. Huset brant ned for en del år siden, men ble gjenoppbygd og eies i dag av Kristian Slaaen.

Baard Jeppestøl døde i 1929. En av hans sønner, Bjarne Jeppestøl, ble gift med datter til Anna Øvrebø, som drev spiseforretning i Kristiansand. Bjarne var kontorsjef ved Otto Margarinfabrikk, men startet senere, sammen med sin svigermor, Savoy hotell i Kristiansand. Han overtok også huset på Vikeland, som i 1936 ble solgt til apoteker Carlsson. Det var også forbindingsstue i samme huset. En datter til Baard, Magnhild, ble gift med Arne Røskeland, og deres datter Gunvor, gift Rasmussen bor nå i Kristiansand.

Olav Strandberg

Olav Strandberg overtok stillingen som herredskasserer omkring 1920. Han hadde tidligere arbeidet på verkstedet ved Hunsfos Fabrikker, men i 1916–17 tok han Treiders handelsskole i Oslo. Han var da 26 år, gift og hadde fått de to første barna, som da var to og fire år gammel.

Strandberg var kjent som en meget ivrig og dyktig skiløper. Han fikk full stilling som herredskasserer, og hadde kontor i samme hus som Jørgen Aas. Han var herredskasserer til

Herredskasserer Olav Strandberg og hustru Thekla.

1959, da Olav Solheim overtok. Strandberg hadde mange barn, og har også mange etterkommere i Vennesla. Han døde i 1970.

Ligningsvesenet

Skatteligningen ble utført av den valgte ligningsnemnda, men hadde en fast sekretær, G.O. Honnemyr, som arbeidet på deltid i begynnelsen av århundret. Honnemyr hadde også andre verv i kommunen, men det har ikke lyktes meg å få nærmere opplysninger om ham.

Jakob Nygaard overtok i 1928. Nygaard var opprinnelig byggmester, og som ligningssekretær fikk han halv stilling med en årslønn på 1.200 kroner, så han fortsatte noen år som tømmermann og snekker, til han gikk over i full stilling. Han hadde også kontor i Askedals hus på Graslia, til herredshuset ble bygget.

Det første herredshuset ble bygget i 1935. Det stod der Postgården er i dag.

Nygaard var født i 1895. Han var også noen år bibliotekar i Vennesla folkeboksamling, som holdt til i det gamle «Meieriet», som da var overtatt av Vennesla Sparebank. Videre var Nygaard sekretær for skolestyret, men i 1942 overtok han stillingen som formannskapssekretær etter Jørgen Aas. Rudolf Rasmussen ble ligningssekretær, senere ligningssjef i 1947. Han var far til bl.a. banksjef Kjell Rasmussen.

Det er skjedd store forandringer i Vennesla siden Jørgen Aas ble ansatt i 1916. En del av endringene skyldes kommunesammenslåingen i 1964, da Øvrebø og Hægeland ble slått sammen med Vennesla, og de ansatte i disse kommune ble overført til lønnslistene for Vennesla. Men en må vel også kunne slå fast at folk er ikke lenger så villige til å arbeide

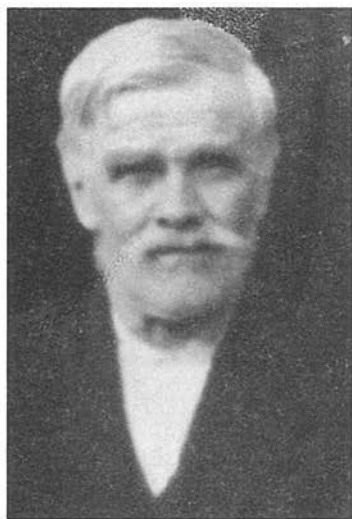
Det nye herredshuset i Venneslamoen ble innviet 7. februar 1954. Bildet er tatt før den siste utvidelsen.

gratis for samfunnsoppgaver. Kommunen er i dag den største arbeidsplass i Vennesla med tilnærmet like mange ansatte som Hunsfos Fabrikker og Norsk Wallboard tilsammen.

Av de 706 ansatte arbeider, foruten de 315 i helse- og sosialsektoren, 66 i teknisk og sektor og 51 i kultursektoren, mens 249 arbeider i undervisningssektoren.

Et minne om en hedersmann

Av G.G. Moseidjord

Formannskapssekretær Jørgen Aas i 1942, da han sluttet i Vennesla kommune.

Nå avdøde redaktør Gustav G. Moseidjord i Agder Tidend, hadde i mars 1970 denne artikkelen i Venneslaposten som vi har fått tillatelse til å gjengi:

Presentasjonen av det gamle Samvirkelagets hus i Graslia i «Venneslaposten», vakte et minne tillive, som jeg fikk lyst til å dvele litt ved. Bygningen i bakgrunnen er identisk med selve sentraladministrasjonen i kommunen, idet det var der formannskapssekretæren, Jørgen O. Aas i mange år holdt tilhuse med den kommunale funksjonen, i stort og smått. I et spartansk rom innenfor de to vinduene man ser på bildet, satt han, la tilrette, gjorde opplegg til møter, diskusjoner, og planlegging av alt som forekommer og melder seg av oppgaver og problem innen en kommunes offentlige liv.

Godt som alene med alt, suveren på en uriapost, som nok kunne by på mangen hard nøtt å knekke. Men Aas hadde en

arbeidsevne utenom det vanlige, ansvarsbevisst og samvittighetsfull i hver minste detalj. Veien om dette kontoret måtte alt av noen vesentlig betydning og saumfares av Aas, som var et rent leksikon, når det gjaldt å finne fram i de mange irrganger og hale i trådene til klarlegging av oppgavene, og de var mange, også i den tiden, ofte innfløkte og problematiske. En klar hjerne og et minne og et skjønn som få.

Oversiktlig og greit ble sakene lagt frem i herredstyremøtene, hvor Aas var krumtappen, hvorom alt dreiet seg, når det gjaldt å klare opp i saker og ting. Han arbeidet under ordførerne Karl Kristensen, Gabriel Moseid, Anders Robstad, Jørgen Robstad og Ole Jørgensen. Kanskje var det et par stykker til.

Smålåten, uten brask og bram. Han hadde for vane ikke å stå opp i møtene, når noe skulle klarlegges, og han grep aldri ordet uten absolutt påkrevet, som f.eks: hvis man kom ut på viddene og doserte dumheter. Da var han kvikk og kunne være sarkastisk i sine bemerkninger, for å irettesette og få det hele til å gli igjen. Da glimtet det bak brilleglassene, og så man nøyere etter, stod et smil på lur og bitet i skråen gikk hurtigere.

Om dokumenthaugene antok dimensjoner, gikk forhandlingene greit unna og inn i protokollen, som var ajour til enhver tid. Aas var en ener i arbeidsevne, et administrasjonstalent. Ingen søkte råd og hjelp forgjeves hos Aas, alltid vennlig og forekommende, om arbeidsdagen kunne bli både 10 og 14 timer og mer. Som pilaren under den offentlige administrasjonen i mange år, kjente han folk ut og inn, og de kjente ham.

Alene klarte han jobben med ubetydelig assistanse på sitt gebett, i en kommune, hvor det også på den tiden foregikk en rik utvikling.

Ikke mange gjorde seg bedre fortjent til Kongens gull enn han, men om det ble smått med offentlig påskjønnelse, så vil han lenge leve i sin kommunes offentlige bevissthet, som den særmerkete personlighet og hedersmann han var.

Kobbergruva i Engeland skog

Av Olaf Ingebretsen

Et stykke vei nord for Kjåvann, like i nærheten av de gamle kommunegrensene mellom Øvrebø, Hægeland og Vennesla ligger Engeland Gruver. Noe utenfor allfarvei og et godt stykke fra de mest brukte løypetraseene. Den ligger litt bortgjemt og kan være vanskelig å finne dersom man ikke er lokalkjent i området. De fleste har dumpet på den ved en ren tilfeldighet.

Gruva ligger i et lite dalføre, avgrenset mot nord i en forholdsvis steil fjellvegg. Her er det to innslag. Foran den ene inngangen er det en synk. Den er fylt med vann, og det er noe av det mest bemerkelsesverdige. Vannet har en intens irrgønn farge. Fargen er så sterk at det bare er mulig å se noen få cm ned i dypet. Det er derfor vanskelig å si noe om hvor dyp den er, eller om det er flere gruveganger ned i synken. Mot øst ligger det en steinfylling som forteller om virksomhet og slit i gamle dager.

Når gruva var i drift første gangen er vanskelig å tidfeste, men det var full virksomhet i noen år rundt århundreskiftet. Driften foregikk i sommerhalvåret og det var kobbermalm som ble brutt ut. Forekomstene var neppe drivverdige, for etter noen sesongers drift stilnet virksomheten av.

Under første verdenskrig økte etterspørselen etter malm. Prisene gikk i været og omkring 1917 ble satt i gang prøvedrift i gruva. Det fortelles at det var en svenske som forsøkte seg. Navnet er ikke kjent, men han hadde store planer. Det skulle bl.a. bygges en taubane ned til jernbanestasjonen på Røyknes for transport av malm. Under prøvedriften ble endel malm sendt til Røros for å prøvesmeltes ved kobberverket der. Hele prosjektet ble etter kort tid innstilt. Gruva og virksomheten gikk i «glemmeboka» i mange år. Freden ble bare brutt av en og annen vandrer som tilfeldigvis kom over den.

I 1963 ble det litt liv omkring gruva igjen. Mest i spaltene i vår egen lokalavis, Venneslaposten. Bladets redaktør Jørgen Aas hadde ved en tilfældighet dumpet bort i gruva under en av sine skogsturer.

«Kobbergruve i sentrum av den nye Vennesla kommune» skrev avisen med fete typer. Det fulgte en rekke artikler i avisen. De fleste munnet ut i spekulasjoner om gruva var drivverdig med ny og moderne teknikk. Om det var avisens engasjement som var utslagsgivende skal være usagt, men noen år senere ble det gjennomført en grundig geologisk undersøkelse.

På den tiden var Jon Loland, Skarpengland og Torkjel Brandsdal, Hornnes eiere av forekomstene i gruva. Undersøkelsen ble gjennomført etter initiativ fra eierne. Feltarbeidet ble foretatt av geologistudenter fra Universitetet i Oslo under ledelse av Falconbridge Nikkelverk A/S, Kristiansand. Med grunnlag i feltundersøkelsene ble det utarbeidet en fyldig rapport som i dag ligger i Bergvesenets rapportarkiv i Trondheim. Rapporten viste neppe at det var forekomster som kunne gi grunnlag for fornyet drift, for det ble med undersøkelsen. Interessen omkring gruva er idag mest av lokalhistorisk karakter, og som mål for turvandrere.

Venneslapostens engasjement ligger 30 år tilbake i tid. På den tiden var det fremdeles folk som hadde hatt sitt arbeid i gruva. En av disse var Ola Bjørndalen på Kvarstein. Venneslaposten bragte et lengre intervju med Bjørndalen og det er først og fremst på grunn av disse samtalene at man i dag vet noe om arbeidsforholdene og driften i gruva. I 1963 var Bjørndalen 75 år. Han fortalte dette til Venneslaposten.

«Jeg mener at jeg var 17–18 år den gangen. Det må ha vært i 1906–06. Det så ut som det hadde vært gruvedrift der tidligere slik at det var en gammel gruve som ble gjenåpnet. Når driften begynte første gangen vet jeg ikke. Det må ha vært lenge før min tid.

Arbeidsstokken omkring 1905

Vi var ihvertfall 10 mann som arbeidet der og som jeg

fremdeles husker navnene på. Det var folk både fra Øvrebø, Hægeland og Vennesla. Fra Vennesla var det Elias Rønningen, Thomas Røynås og Olav Bakkan. Fra Øvrebø var det Kristian Iglebekk, Bernt Vormbrokka, Nils Engeland og smeden Syvert Almen.

Fra Hægeland var det meg selv, Ånen Løyning og Olav Løyning. Det var også en ung gutt som var med av og til, men han kan jeg ikke huske navnet på. I tillegg var det en venneslamann som sørget for transporten av dynamitt og annet nødvendige utstyr. Han kan jeg heller ikke huske navnet på.

Malmtransporten og arbeidsledelse

Malmen ble kjørt på slede ned til Kjåvann, og derfra var det en skranglete kjerrevei som ble brukt til transporten videre.

Anlegget ble ledet av en ingeniør som het Reitan. Jeg vet ikke hvor han var fra, men han bodde på Drivenes. Det er i grunnen lite jeg kan fortelle om han. Ved gruva oppholdt han seg bare av og til.

Skorstein for dynamittrøyken

Det var en synk på 10–12 meter, og fra den gikk det inn en sidegang. Det var også et tunnelinnslag over bakken. Det gikk omtrent 20 meter inn i fjellet da jeg arbeidet der.

Over synken var det en plattform med heisekran. Fra plattformen førte det en stige ned til bunnen av synken. Etterhvert som vi kom dypere inn i fjellet ble det vanskeligere å få dynamittrøyken ut etter sprengningen. Noe ventilasjonsanlegg var det ikke. Men så ble det satt opp en høy skorstein på plattformen, og det hjalp ganske godt. På plattformen var det også montert en pumpe. Det samlet seg ganske fort mye vann i synken. Til å begynne med ble vannet heist opp i tønner, men det ble for tungvint. Derfor ble det montert en hand-dreven pumpe.

I nærheten av synken stod smia, og litt lenger borte stod brakka. Det var ikke rare greiene, bare et rom. Her kokte vi maten, spiste og sov. Selv bodde jeg hjemme på Bjørndal ved

Løyningsvannet. Det er ikke så svært langt borte, så jeg gikk over heia hver dag. Det var flere av de andre som også bodde hjemme.

Gikk på ski om sommeren

En av dem som gikk hjem var dag var Nils Engeland. Han gikk på ski om sommeren. Det kom seg av at han hadde en stiv fot, og det var vanskelig for ham å ta seg frem i ulendt terreng. Han måtte best mulig følge myrdragene, og de var så blaute at han måtte bruke ski. Syvert Almen, smeden vår, hadde også en stiv fot, men han hadde en egen evne til å ta seg frem, så det gikk fint likevel.

Hvor mange som bodde fast i brakka husker jeg ikke nå, men hvis jeg ikke husker feil var det fire køyer med plass ti to mann i hver køy. Midt i taket hang det ei parafinlampe.

Med karbidlampe, trillebåre og slegge

I gruvegangene var det nødvendig med lys hele dagen, og her brukte vi karbidlamper, husker jeg. Alt arbeid ble utført med handemakt. Inne i gruva ble det boret med handbor og feisel. Malm og gråstein – det var nå mest av den vil jeg tro – ble trillet ut. Fra synken ble den lastet opp i en tønne og heist opp. Det var tunge saker, og det måtte være to mann ved sveiven. Heisen var av enklest slag, med vaier og bom. Etter at steinmassene var brakt ut i dagen ble de knust med slegge. Malmen ble sortert ut og resten ble kjørt på fyllingen.

Arbeidet var tungt og dagene var lange

Arbeidet var tungt og dagene var lange. Jeg husker ikke hvor mye jeg hadde i lønn. Vi som arbeidet ute hadde time-lønn, men de som arbeidet med boring og sprengning hadde betaling for boremeteren. Lønna må ha vært tilfredsstillende etter den tids målestokk, men kravene var ikke så store den gangen.

Jeg husker ikke hvor lange dagsverkene var, men de var på minst 10 timer. Jeg tror ikke vi arbeidet så mye som 12 timer om dagen.

Jobbet med litt av hvert

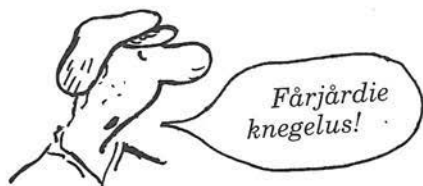
Jeg arbeidet med litt av hvert, bl.a. fylte jeg stein i tønna, pumpa opp vann og trilla stein. Jeg husker ikke så nøye hva de andre arbeidet med, men Olav Bakken og Bernt Vormbrokka var blant dem som boret og sprengte. Kristian Iglebekk var en av dem som stod for steinknusingen. Det var svært tungt å heise opp steinen, så den jobben bytta vi på.

Det var ingen ulykker

Selv om arbeidet var både tungt og vanskelig kan jeg ikke minnes at det hendte noen alvorlige ulykker mens jeg arbeidet der. Fjellet var forøvrig svært fast, så noen rasfare var det ikke. Jeg hørte aldri noe om avkastningen. Jeg arbeidet der forresten bare et par sesonger. Driften ble så vidt jeg vet innstilt om vinteren. Når driften til sist opphørte, så var det selvsagt fordi det var ulønnsomt å drive. Om man i dag med moderne utstyr og maskiner kunne drive i større målestokk og mer rasjonelt, er en annen sak,» slutter samtalen med Ola Bjørndalen.

Det var den gang for 30 år siden. Noen få år etterpå ble det, som nevnt i innledningen, gjennomført en større geologisk undersøkelse, men fremdeles rår freden i Engeland skog.

Gruva er vel verd et besøk. Særlig en fin sommerdag. Da kan man sette seg ned og se på steinfyllingene og meditere over farne slekters slit i kobbergruva. Lar du fantasien få fritt spillerom, kan du kanskje fremdeles fornemme feiselslagene og gny var verktøybruk dypt inne i gruvegangene.

He dykken kjdkken heime 'os dykken?

*Historielagets dialektspalte
redigert av
Olav og Trygve Jortveit*

Det finst mange venndølar som idag er opptatt av dialekten sin. Den almenne interessa dialekten he fått skuldast nok for ein god del den populære programposten «Vennesla hæran» på Radio Loland med gode «gamle» venndølar som Kåre Hagen og Harry Arntzen i spissen. Men au det at Vennesla Historielag med sine årsskrift og Vennesla Tidende med sitt lokale preg gjev rom for heimemålet, he stor verdi i så måte.

Me skal ikkje så mange ti-åra tilbake før me minnest at dialekten vår hadde svært låg status, og ein god del av oss kvidde seg for å bruke målet reint og uforfalska når me vandra i dei såkalla «fine og dannede kretser».

I dag er dialekten vår spesiell og interessant for mange, og kan hende ein av dei mest særeigne og best bevarte dialektane på Agder. Han synest å vere ein motstandsdyktig dialekt.

Men sjølsagt er han i vårt moderne samfunn stadig under sterkt press frå mange kantar og kan bli utvatna så mykje at han til slutt mister sine særmerke.

Derfor trengst det noen som arbeider med dialekten, analyserer han og får han ned på papiret før det opprinnelige i han blir borte.

I dag er, som sagt, lokalradioen og lokalpressa sentralt med på å skape interesse, popularitet og almenn status for dialekten vår.

Me som he skrive denne spalte, arbeider seriøst med ordforrådet i Vennesla-dialekten ut frå ei ordsamling som Olav

Hagen skapte gjennom sine år som lærar i Vennesla-skulane. Samlinga hans er ikkje stor og gjennomarbeid, men ho er veldig viktig som grunnlagsmateriale. Olav Hagen skal eige all ære for å ha utført samlingsarbeidet i ei tid då dialekten vår hadde svært låg status og folk flest i bygda var likesæle til arbeidet hans og framtida for dialekten sin.

Viktigast av alt er det at skulane tek fatt i dialekten og arbeider med han, lar han få rom i norsk-timane.

Her i årsskriftet vil me starte med å vise noe av det dialektarbeidet me driv på med, blant anna presenterer me noen eksempel frå fyrste del av Olavs «Ordliste for Vennesla» – det vil seie at me startar med bokstavane a og b. Olav tek seg av den delen. Så følgjer Trygve opp med ein stubb med lokalhistorisk tilsnitt skriven på dialekt der han blant anna bruker noen av dialektorda frå lista nedanfor. Han he au laga teikningane.

I dette årsskriftet vil me au ta med ein rapport frå datter til Trygve, Astri, som sit under palmane nede i Dubai og arbeider med Vennesla-dialekten som del av si hovudfagsoppgåve i norsk ved universitetet i Oslo.

Om me så lever og he helsa, vil me i neste årsskrift følgje opp med meir dialektstoff under same tittel – nemlig «He dykken kjykken heime 'os dykken».

Ordliste for Vennesla, eit utdrag

Ein del av orda i denne ordlista er nok «gamle» og best kjende og mest brukte av den eldre generasjonen. Men dei er ekte og opprinnelige og derfor interessante au for dei unge.

Forkortingar:

s = substantiv v = verb a = adjektiv adv. = adverb
pron. = pronomen prep. = preposisjon
b. = bunden, bestemt ub. = ubunden, ubestemt
m = maskulinum (hankjønn) f = femininum (hokjønn)
n = nøytrum (inkjekjønn) pl = pluralis (fleirtal)

norr. = norrønt, gammalnorsk. isl. = islansk lat ≈ latinsk
gr. = gresk da. = dansk
Setningar med hovuduttrykk er skrivne med skråskrift
(kursiv).

A

a (prep.)

– av (v blir for det meste ikkje uttalt)
Døme: Sjiane æ lagt a eig. Han brøyd a none kviste te å fyre mæ.

ablegøye (s,m)

– morosamt påfunn, apestrek (jfr. da. abeløyer og no. gøy)
Døme: «ska me jårr none ablegøye mæ Per i kvell?»

abægeli (a)

– avsides, som er vanskelig å komme til, avbakleg
Døme: Gården ligge abægeli langt inne på heia. Skruen sadd abægeli te.

abærkspae (s,m)

– barkespade, spadeforma verktøy til å skave av borken med når ein hogg tømmer (jfr. *bærke* (v) = skave bork)
Døme: Fysst styve me tree, ettepå karte me de å te slott bærke me mæ abærkspaen.

agevitt

– skandinavisk krydra brennevin med omlag 40 volumprosent alkohol (lat. aqua vitae = livsens vatn)

agost (s)

– august månad

akkedere (v)

– drøfte, ordskiftast, tinge, same ord som akkordere (lat. accordare = bli einige om (av ad = 'til' og cor = 'hjarte'))

akkedas (s,m)

– drøfting, dispuTT, trette (jfr. akkedere). Substantivendinga -as he ofte litt nedsettande tyding som i til dømes kjekkas og tjukkas

akte sæ (v)

– passe seg, vere forsiktig
Døme: du må akte dæ væl fårr hå du seie i ei sånn fårrsamling

- aktejænte** (s,f) – jente som passar ungar
- aksltånn** (s,m) – jeksel, kinntann (norr.: jaxl = jeksel)
- ale** (s,m) – den inste, harde, brungule veden i til dømes ei fure, «malm»; gode eigenskapar hos ein person.
Døme: D'æ gåo ale i dønn guden.
- alivæll** (adv.) – likevel
- allgått** (adv.) – tilleggsord som blir bruka for å understreke det ein seier, (forsterkingsadverb)
- allmannsvei** (s,m) – hovudveg, allmannveg (norr.: allmannavegr.)
- allskens** (adv.) – allslags (norr.: allskyns, da.: alskjens).
Døme: «Du dreie mæ dæ allskens rare menneske på mødane!»
- alltis** (adv.) – gjerne, godt, alltids.
Døme: «Æ kan alltis je dæ ein klæmm».
- altår** (s,n) – alter (latin.: altare = offerstad)
Døme: Dei jekk te altårs dønnæ søndaen.
- anfødde** (adv.) – med føttene mot kvarandre, andföttes (isl.: andfætis)
Døme: Dei lå anfødde færde di snårka begge tåo.
- anled** (s,n) – ansikt, fjes, andlet (norr. andlit – av and ≈ 'mot' og lita = 'sjå').
Døme: Han frøys så 'an va blå i anlede.
- annevær** (pron.) – annankvar
Døme: Åola jekk på skulen annevær da då 'an va liden.
- annsles** (adv.) – annleis, ulik
Døme: Ho så annsles ud enn di andre jæntane. Så møe finare lissom.
- arj** (a) – arg, vond og grinete, vanskelig og vrang
Døme: Jåon æ så arj at 'an æ 'kje te å kåmme i nærheten a.

- armskåd** (s,n) – rikelig plass så ein kan få bruke
armane sine, armskot
Døme: «Hær må noe jårres. La mæ få
armskåd!»
- armbåge** (s,m) – alboge, armledd
- armbann** (s,n) – smykke som passer på handleddet,
armband
- armåo** (s,f) – armod, fattigdom
Døme: De va reine armåoa hos di onnår
krigen.
- attete** (prep) – inntil, attåt
Døme: «Hå ska me ha attete kaffien?»
- aue** (s,n) – auge (norr.: auga)
Døme: Æ hadde fått rosk i de eine aue.
- ausekar** (s,n) – liten hol handspade til å lense ein
pråm for vatn. (Aasen: auskjer, norr.:
ausker)
- a'vea** (a) – om ei planke eller eit bord der veden
går på tvers, avveda
Døme: planka brøyd rætt a færrde 'o va
a'vea.
- avåde** (s,n) – avåt, snyltedyr el. insekt som gjer
skade ved å gnage eller suge.
Døme: De va møe avåde på grønnssagane
(jfr. 'åd i håre')

B

- baglag** (s,n) – slik ein tek seg ut bakanfrå, baklag
(jfr. ganglag)
- baghånna** (s,f) *Døme:*
1. å vere i baghånna = at ein ikkje he
kome så langt med eit arbeid som
planlagt.
2. å ha noe i baghånna = å ha noe i
reserve.
- bagstyrli** (a) – vill, ustyrilig, hardbalen, balstyrig
(Aasen: balstyren)

balbere (v)

Døme: Æ tru Harry æ dæn mest
bagstyrlic gudongen i Vennesla.
– barbere, rake, ta skjegget (av lat.
barba = skjegg)

Døme: Han hadde slotta å balbere sæ
mæ kniv. (jfr. *rage* som er det gamle
Vennesla-ordet med tydinga å 'ta
skjegget')

balje (s,f)

– stamp, stort ovalforma kar bruka til
tøyvask (gjennom lågtysk frå fransk)

balje ner (v)

– striregne, styrtregne, hølje ned.

Døme: D'æ de værste reine æ he våre
ude fårr. De balja ner heile daen.

Banen (s,m)

– særnamn på jernbanen for dei som bur
i nærleiken av han.

Døme: Odd he fått sæ arbei på Banen.

banevåktår (s,m)

– person som he oppsyn med ei viss
jernbanestrekning

barbeint (a, adv.)

– utan fottøy, berrføtt (norr.: berbeinn)

Døme: Ongane jekk barbeint heile
sommåren.

barhenna (a, adv.)

– utan noe på hendene, barhendt (Aasen:
berrhendt, berrhendes)

barhaua (a, adv.)

– utan plagg på hovudet (norr.: ber-hofði)

Døme: Han fåor barbeint, barhaua å
barhenna ud i kulda.

barfråst (s,m)

– hard kulde før snøen kjem – slik at
telen set seg skikkelig (Aasen: berrfrost)

bede (s,m)

– smørbrød, brødskive, matbit (norr.:
biti)

Døme: «Mamma, må æ få ein bede? Æ æ
så solten"»

bløy (s,m)

– blei eller bleig, kile til å kløyve noe
med eller til å drive inn i til dømes ei øks

Døme: Han måtte slå inn ein bløy i øksa
fårrde 'o datt bare a sjeft.

Då æ skar mæ på abærkspaen

Det stão tåo betångstålpe på vær sie a porten te Vennesla skule då æ jekk dær. Då æ våren 1950 jekk mellom dessa stålpane ette min siste skuleda på dæn skulen, va æ gla. Gla for å vere færi mæ skulen å gla for å få ei fårandring. Salmeværs, bibelsåge, lannkunne, reining, naturkunne å ei lang række stile lå bag mæ. Nå va tia kåmmen te noe nytt.

Udenfor porten møtte æ Tellef Voreland mæ lastebilen sin. Han ståppa å ville ha mæ mæ på saga for å lesse huneve. Æ hoppa inn mæ sia hans å blei mæ. Kåm heim sånn i femtia. Mamma blei visst noe fårstøkt då æ kasta skuleveska innøve kjøkkengålve å sa noe som allti he blitt huska i famelien: «Aldri meir skule!».

Sommåren jekk fært. Æ va mæ min onkel på tømmermåling og jalp 'an ellerårs mæ gårdsarbei på Honnemyr.

Seinhøstes ville onkel ha mæ mæ på lastehågging. Han jalp mæ mæ innkjøb a nødvendi verktøy så som øks, bøylesag, bryne å fil. *Abærkspae*, svans å klave te å måle treane mæ, lånte onkel mæ. Innkjøbane jåore me hos Søren på Landhandelen.

Onkel hadde påtatt sæ fleire hågste dæn vintåren. Dæn fysste va får Trygve Vigsnes i hans skaustykke ude mæ Ålefjærkleivane. Me starta heilt nere mæ Kilane – lige innenfor Oskar Hansens hus. Isen hadde lagt sæ på Kilen. Et tont snølag va dær au.

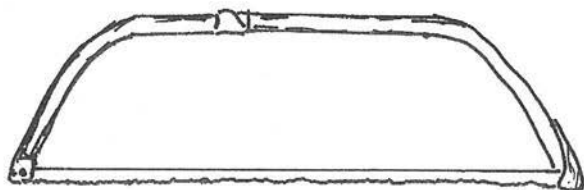
For å vise mæ dei mest vanlige arbeidsoparasjåonane som hørte te lastehågginga, valte onkel sæ ud ei lida gran mæ iskanten.

Fysst brukte me øks te å skave bårken a den nedårste delen a tree. Så sa 'an det va vikti å få tree ner på rett plass så de ikkje skada andre tre i falle, å så de blei lett får åss å hente ståkken mæ hesten. Blei tree ligganes *abægeli* te, så sinka de åss i arbeie.

På den sia me ville ha tree te å dette, hågde me eit styve-snei. Så la æ mæ på kne å sagte tree mæ svansen frå måod-satt sie a styvesneie. Då saga nærma sæ styvesneie, måtte æ

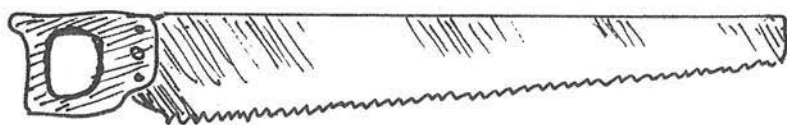
Øks for lastehågging

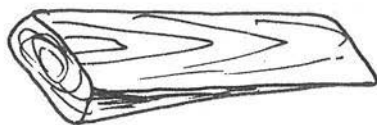
Bøylesag

Abærkspæ

Svans

Bløy

vere fårsikti så æ ikkje kām onnår då det datt. «Som regel kan du reise dæ opp å skyve i tree med abærkspaen då dær æ lide igjen å sage, ellår du kan slå i ein bløy i sagskåra så tree halle rækti vei» sa onkel. Æ slåo i ein bløy som onkel hadde hågd te a tørr eigeve. De heile jekk fint. Tree halla sæ te rækti sie, datt å lanna på isen så snøen føyg te siane.

Etterpå viste onkel mæ åssen æ skolle karte tree uden å hågge mæ sjæl. Så måtte barken a. Tree skolle *bærkes*. Te de brukte me abærkspaen. Onkel instruerte mæ litt i brugen a dæn. Æ måtte få årntli sving på dæn så arbeie ikkje blei for tongt. Så måtte 'an vere skarp. «Et gått værktøy jår hale arbeie» hadde onkel sagt te mæ ein då æ jalp an mæ å slibe øksane å abærkspaan. Å de lærte æ fært.

De jekk greitt mæ de fyste tree, så onkel slapp mæ fært te aleine.

Ette none daes hågst va me kâmmen langt oppe i dalen – heilt innenfor Sofie Høiland ellår Amerikanerkjærringa som ho blei kalt. Då me hågde dær, sette me syklane våre innenfår huse hosses å jekk inn dærifrå. Huse lå sånn midt i Ålefjærkleivane.

De va dær i dalen, innfårbi Amerikanerkjærringas hus, at æ skar mæ på abærkspaen. Æ lå å skar ner ei svær gran mæ svansen. De va så tongt et arbeie at æ allti måtte kvile litt innimellom. Ide æ tåo armen ner får å støtte mæ på marka, sneidde innsia a hånnedde måod eggen på abærkspaen som lå dær. Æ fekk et årntli kott lige mæ pulsåra. Blåoe rant. Onkel reiv a noe a ein arm på sjurta si å bant stramt ront øvearmen min. Så bant han noe ront dær æ hadde skåre mæ au. Men blåoe rant *alivæll*.

Me sprang ner te syklane å sykla så fært me konne opp te dåktår Olav Eikeland mæ Barselbekken. «De va sstygt, Trygve», sa Ola å lesa på eiglandsk. «Men de konne ha våre adskilli værre hadde kotte gått jybåre».

Ola sydde å lappa såre fint isammen, minnes æ. Nå sidde æ bare ijæn mæ et ar å et minne. De værste mæ de heile tykte æ va at æ måtte vere heime frå skauen i mange dae ettepå. Ikkje måtte æ håppe på sji hellår på ei stonn.

Nå henge abærkspaen sammen mæ svansen på veggen i veskjule. Sia dæn gânga dær oppe i Ålefærkleivane he æ aldri skåre mæ på 'an. Men hær i fârrie vege hållt æ på å få 'an i haue. Å då tænkte æ at de va på tie å få skreve dænna stobben... Mens æ konne.

Å sitte under palmane og skrive om Vennesla-dialekten

Rapport frå Astri Jortveit Horn

Å sitte nede i Dei Arabiske Emirata og skrive om Vennesla-dialekten, høyrest nok heller litt merkelig ut – men det er altså deg eg gjer nå for tida. Mannen min jobbar nemlig her nede.

Hausten 1991 byrja eg på nordisk hovudfag ved Universitetet i Oslo, og i dette studiet høyrer det med å skrive ei større oppgåve om eit emne innan nordisk språk eller litteratur. Då tykte eg det måtte vere spennande å skrive om Vennesla-dialekten. Sjølv om eg aldri har budd i Vennesla, fekk eg denne dialekten inn med morsmjølka. Far min er jo frå Nesane og mor mi frå Eikeland.

Ikkje så mange har skrive om Vennesla-dialekten tidligare, men i 1986 skreiv Olav Jortveit, min onkel, ein artikkel om målet i Vennesla for Historielaget, og den har vore fin å ha som eit utgangspunkt for arbeidet mitt. Elles har eg fått dei fleste opplysningane ved å høyre på kassettopptak som eg har gjort med venndølar.

Kva er så *målet* mitt med denne oppgåva? Jau, fyrst og fremst å få fram det *særeigne* ved Vennesla-dialekten i forhold til nabodialektane og andre norske dialektar.

Eg tek føre meg dei forskjellige lydane som finst i Vennesla-målet, og ser au nøye på ulike *ordklassar* og *endingane* i orda.

Det er dette eg er midt oppe i nett nå. At ein i Vennesla

seier til dømes «kjæme» og «jænge» mens ein i Kristiansand seier «kommer» og «går», er interessant!

Eg har også lyst til å finne ut om venndølar blir påverka språkleg av Kristiansandarane. Noen har kanskje «bynske» drag i målet sitt uten at dei er klar over det. Kan hende har dei unge litt fleire «bynske» former enn dei eldre. Og kanskje har dei som bur sør i bygda litt fleire «bynske» trekk i tale-målet sitt enn dei som bur i resten av Vennesla?

Dette har eg ikkje undersøkt *ennå*, men eg håpar sjølsagt at eg ikkje finn særleg mange spor etter Kristiansands-dialekten!

Dei som blir intervjuva i samband med ei dialektoppgåve som denne, blir på fagspråket kalla «informantar». Informantane mine har eg delt i tre grupper: Dei under 20 år utgjer gruppe 1. I gruppe 2 finn ein dei mellom 20 og 60 år, og dei over 60 utgjer gruppe 3. I kvar gruppe er det omlag 10 informantar, og dei må alle ha budd nesten heile sitt liv i Vennesla. Dei må au vere frå ulike delar av bygda. Eg har difor delt Vennesla i tri område: Nord (Jeppestøl, Voreland, Honnemyr, Samkom, Hagen og Eikeland), Sør (Kvarstein, Ravnås, Heisel, Lindekleiv og Vikeland) og Sentrum.

Til no har desse venndølane blitt intervjuva: Aase og Alf Voreland (Jeppestøl), Rolf Ruenes (Samkom), Henry Moseidjord, Borghild Omdal og Gunhild og Arnold Liane (Kvarstein), Egil Hansen, Johanne og Arnt Askedal og Borghild og Harald Hagen (Sentrum).

Før dei svarte ja til å bli intervjuva, lurte dei nok litt på om eg ville spørje «vanskelig». Men saka er at eg helst vil ha inn så mykke *kvardagslig* som mulig på kassetane mine. Derfor spurde eg til dømes om dei kunne fortelle litt frå barndommen og ungdomstida si, om hossen dei feira jul før, osb. Det var ikkje lite eg fekk høyre om all «vaskinga å'skobbinga» av tregolva – og om den gode «persesøлта».

Når eg sit her nede, tek eg fram kassetane og lytter til hossen dei forskjellige snakkar. Noen seier «ein gud» mens andre seier «ein gutt». Noen seier «å málke kgyrane» mens andre seier «å mælke», og slikt skriv eg sjølsagt ned.

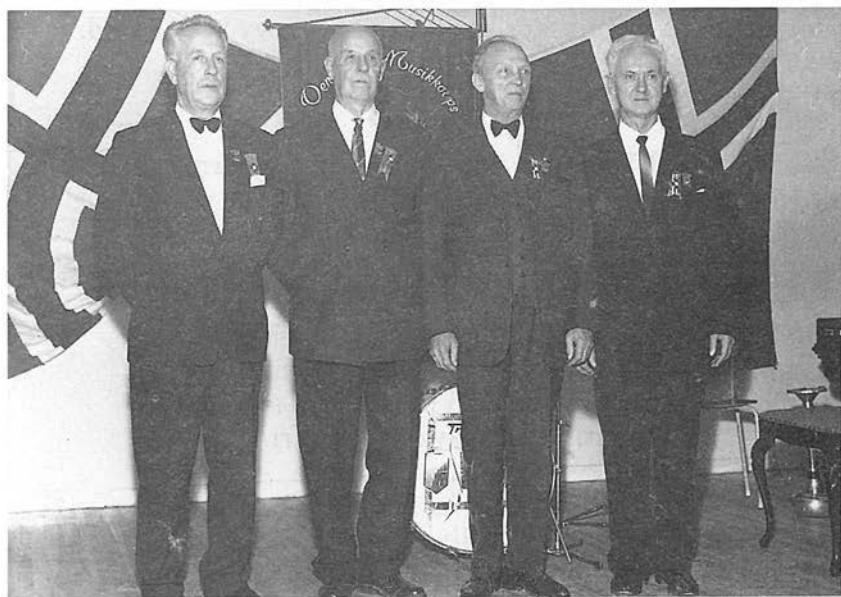
Ut på nyåret kjem eg nok til å reise til Noreg igjen for å ta fleire intervju med venndølar. Kan hende kjenner du noen som har lyst til å stille opp? Dei som har blitt intervjuet kan nok skrive under på at det ikkje var særleg «skummelt»!

Å halde på med eit arbeid som dette er *gildt*, men det tek au mykje tid. Oppgåva bør visst helst vere på 150 sider... At eg au har ein «gudonge» på 7 månader og i tillegg underviser litt i norsk på Sjømannskyrkja her, gjer sitt til at eg ikkje kan bli ferdig med det fyrste. Til no er eg ferdig med omlag ein fjerdedel av oppgåva, så det kan nok ta både eitt og to år før eg kan seie meg heilt fornøyd.

Men færi bli æ, de kan dykken vere sikkår på!

Prolog ved Vennesla Musikkorps 75-års jubileum 31. oktober 1992

Av Ø. Rostad Woxeng.

*Veteraner som ble hedret ved Vennesla Musikkorps 50-års jubileum.
F.v. Hjalmar Reinertsen, Hermann Jørgensen, Trygve Nordhagen og Engly
Jensen.*

Vennesla musikkorps er blitt 75 år!
Lyder det ikke som en seiersfanfare?
At en selv med alder opp i mot de meget grå hår,
fremstår som en uforgjengelig vare!

Noen vendøler fant ut i 1917 at musikkens verden
hadde verdier en måtte ta med seg på ferden.
I tillegg til de store verdensrevolusjoner
hadde de ønske om symfoniske toner!

Musikken har egentlig ikke noen alder –
Den er tidløs i sin innerste natur.
Men tidenes atmosfærer den fremkaller
og til det brukte den hele menneskets klaviatur.

I 75 år har det stått mennesker bak instrumentene
Noen hundre mennesker kunne passert revy her i kveld,
som bruker sine evner på alle tangentene
for å skape et felles tonevett!

Slik var det at Vennesla fant sin egenart og form
og samspill og fellesskap ble bygdas opphøyde norm.
Korpset feirer ikke bare seg selv på en 75-års dag,
men i ærbødighet alle som skapte det historiske grunnlag!

Selv hardbarkede politikere ga seg musikken i vold
og oppdaget også musikkens myke mangfold.
Selv møtte jeg for 75 år siden musikkens symfoni
da jeg i 1917 kom til verden lykkelig og fri.

Musikk, samstemt på piano og fløyte fra mor og far,
er de kjæreste minner jeg i livet har.
Og stor ble min glede da jeg som ungdom fant,
At Vennesla hvor jeg valgte å bo, var en stor musikanter!

Noen av dere her minnes at bestefar, ja, endog en oldefar
trofast instrumenter i Vennesla musikkorps bar,
og gjenskapte musikkens mange opplevelsesunder,
når de stilte opp i korps ved bygdas høytidsstunder!

Det sies med krav om troverdighet
at forløperne for kveldens 75-års jubilerer

spilte for kong Oscar den 2.s høyverdighet,
da han engang veien til Vennesla fant.

Vi kan ikke annet enn å beundre dem som med ekte
Venneslasjarm
bragte inn tonenes symfoni som motvekt til maskinenes larm.
Løftet arbeidets hverdag opp på et høyere nivå,
når arbeidsrutinen og skiftarbeid syntes jammerlig grå!

En Sousamarsj fremført av kjekke trubadurer
i taktfast marsj såvel 1. som 17. mai mellom emblemer og
faner
er mere verdt enn all verdens guruer
og skaper den stemningen som til samhold maner.

Selv Internasjonalen; I dag nærmest er en melodi én passé,
fremførtes med bravour for en ærverdig masse.
Korpset er jo kjent for sin rytmesans i øverste trasé
Såvel i lettere sjanger og dem av høyeste klasse!

I over 20 år har korpset gledet Venneslaheimens beboere,
gitt dem følelsen ved høytider å være mere enn bare bygdas
toere.
Og ikke å forglemme at en tusentallig skare
årlig har fått oppleve i Venneslahallen, korpsets
kulturfanfare!

Hva ville ikke bautasteinens bekransninger tapt av høytid
om ikke korpset hadde svøpt oss inn i minnenes mysterium
hvor hver enkelt musikanter og også tilhører nitid,
følte var høydepunktene for minnestundenes kriterium!

Musikk og toner er ingredienser i alle kulturer og religioner.
Om vi svinger oss glade i en nasjonal folkedans,
eller sitter på benkene sammen med våre koner,
i alle tilfeller vekkes kjærlighetens glans.

Vær forvisset om, musikanter i Vennesla musikkorps,
dere er desidert uten konkurranse, vår største gledesspreder!
For å beskrive det kunne denne prologen vært noe lenger.
Men her beskrives kvaliteten, ikke noe annet vi trenger.
For å sitere salmedikteren: Det er derav saligheten henger!

Tror jeg hele Venneslabygda omfatter,
når jeg som en lokal prologforfatter
sier at dere er mere elsket enn dere egentlig fatter!

Derfor ærverdige 75-års jubilant:
Det var dere som folkemelodien fant!

Vennesla og Vennesla musikkorps er forelsket!

For å si det på barnespråket:
Det er virkelig sant!

Høstansgraud og andre graudskikker

Av Åse Voreland

Høstansgraud! Ja, då fer tankane fort og lett på usynlige venger langt -- tilbake i tia. Eina sein julikveld satt med runt borde heime. Me åt graud. Der var ingen som uroa stunda. Me var trøtte og sultne, men likevel så ubeskrivelig glade og fornøyde. Høyet var i hus. Etter ein lang tong kamp med naturkreftene, tia og sin egen kropp, satt me nå og pusta ut etter seieren. Me nøyd maten og lekte liksom i tankane med mårradagen. Da skulle riva få kvile, den skulle henges opp på sin knagg. Alle høylassa var trødd -for i år i alle fall. Og var vanlige verdag skulle igjen begynne og virke for i år. Mange seie graud er graud, men det er alt for enkel tale. Graud er jo som alle vet det fyste me lærte å ete og som ordtake seie – det siste me orke å tygge. Graud er også etter forskernes utsagn den fyste kjente matretten som ble tilberedt ved koking over åpen varme i et kar. Då er det vel ikkje så rart at me har mange forskjellige varianter og bruksmåter. Kjært barn har som kjent mange navn. Slåttegraud, sendingsgraud, vassgraud, rømmegrød, banegraud o.s.v.

Her kan me seie at heile livsløpet er ramma inne frå vogge til grav. Hverdagskost og festmat i utallige varianter. Ett eksempel: Sendingsgraud som var ein heilt vanlig skikk i min barndom. Den blei kokt av søt melk og risgryn, et godt «smørøye» sukker og kanel hørte med. Når et nytt barn var født i en familie, kom nabokona med ein stor bolle eller fat med varm graud. Nok til å mette heile familien. Ein anna variant var grauden i høstanna. Da brukte dei møe kald vassgraud, det var både praktisk og godt i varmen. Slåtte, eller høstonna, var nok den tyngste og travlaste tia på garden før. Då måtte mennene grytidlig opp å slå før dogga gjekk, blant møe anna.

Møe og lettvinn mat måtte vere ferdig forberedt. Dette var jo før både kjøleskap og fryseboks var oppfunnen. Kvinnfolka måtte alle være med på jorde. Breiing, raging, venning, he-sjing og kjemming var deiras jobb. Då var det kanskje noe let-tare å forstå at vassgrauden var en god venn. Den kunne ko-kes i god tid, og brukes i mange dager framover. Ja, eg har lest at det var ganske vanlig å løfte av skropa når den blei for mogla, og så la dei den på igjen som lokk på resten av grau-den som skulle være til neste målti. Noen kokte også graud av sur melk og av kjennemelk.

Havregraud var også vanlig mat. Den åt dei både varm og kald. Den ble kokt av vann eller av både melk og vann. Noen brukte havregraud til froksot. Dette var reint for et styrke-måltid for folk som skulle komme seg av ein utmattelse eller ein sykdom. Men potetgraud var nok den mest vanlige ver-dagsgrauden her hos oss. Av den var der to slag. Potetgraud og stampegraud. Den fyste ligna møe på potetmos, den skulle være lett og luftig. Dei tykna den med hvetemel og spedde den med melk. Med et godt «smørøye» og sukker på, var dette en god mat. Stampegrauden derimot skulle, som navnet an-tyder, være ganske tykk. For å få den slik, brukte dei grovt byggmel som ble stampa sammen med poteter etter at dei var godt kokte. Den skulle være så tykk at den kunne stå aleine på tallerkenen, og dei svelga med sur melk. Den mette gan-ske godt og det var jo hensikten naturligvis. Var der noe til over, blei de brukt til å steike i panna med fleskeflåt, som kjesk til kveldsmaten. Flattbrød-søll var au vanlig mat i hø-ståanna. Flattbrød ble bakt både vår og høst på mange garder. Flattbrødsøll var godmat å ta til når kvinnfolka var opptatt med arbeid ute. Til flattbrødsøll brukte me helst surmelk, og var me heldig, vanka der litt rømme og sukker på toppen. Heime var det vanlig at mor kom ut på jorde med denne ma-ten. Då satte me oss i skyggen bak hesja, i ei høysåte. Der kunne me ete, kvile og prate litt, før me tok ei ekstra ar-beidsøkt. Me var ikkje så nøye med klokka, det var veret som bestemte opplegget. Så til slutt litt om basen, rømmegrauden. Denne var nok reint for den finaste grauden og bruktes både

i glede og sorg til store selskaper. Den skulle kokes av sur fløte og hvetemel eller grynmel. Det var reint for å vere ein kunst å koke festgraud. Her kunne me lett føle en konkurranse om og ha den beste oppskriften, og få den beste kokka når noe skulle feires.

Her er ein oppskrift fra ei gammel kokebok:

Rømmegrøt

3/4 l sur feit fløte

ca 250 g fint grynmel

ca 2 1/2 l kokende melk

salt – sukker

Fløten vispes i gryten og kokes i 10 minutter. Mel drysses i så det blir en tynn grøt (tages for meget mel med en gang får en intet smør) røres med tvåre til smørret begynner og komme fram. Smørret tages opp med en sølvskje og holdes varmt til grøden er ferdig. Noen gode råd. Det er best å kjøpe tykk god kremfløte og la den stå til den blir sur, da det i byen er vanskelig og få kjøpt god rømme. Grynmel benyttes, da en derved lettere får smør av grøten enn om den kokes av hvetemel. Rømmegrøt er et utmerket middel mot forskjellige mavebesværigheter men *bør* da kokes av hvetemel.

Nå vil eg takke grauden for følle «I gode og onde dager» – like trofast. La oss prøve å føre denne sunne og gamle kultur-arven videre. Rei dykken ein graud.

Høy og graut på museums- vollen

Bygdekvalden startet opp med feiende musikk og festlig opptog av «Storfolket under Vigelandsfossen». Det er klart det satte en ekstra spiss på en hyggelig bygdekveld. Det Vennesla Musikkorps og skuespillerne fra bygdespelet som stod for innslaget. Det har neppe vært så selebert besøk på museet noen gang. Selveste brukseieren med gemalinne og resten av herskapet med tjenere og det hele var med på moroa. Bygde-

Publikum fulgte spent med mens stakken vokste hurtig i været. Spesialisten Salve Tveide i sving på stakken. Han blir assistert av Åse Voreland og Gunnuf Drivenes.
(Foto: Vennesla Tidende)

Både herskap og tjenere fra Vigeland Hovedgaard var på besøk. Her er det fra venstre Erling Sveine (lensmann Clausen), Arne Fredheim (Marcus Wildt) og Karin Honnemyr (tjenestejente) som kommenterer det deilige sommerværet.
(Foto: Vennesla Tidende)

folk var møtt både mann- og kvinnesterkt opp for å smake på grauten og nyte det fine sommerværet.

Om grauten ble fortært før høyånnå tok til skal være usagt, men den fikk raskt bein å gå på.

Så satte ekspertene inn – høyet skulle settes i stakk. Det viste seg at det var flere enn sjefsstakkeksperter Oddvar Robstad som hadde vært borte i teknikken. Mange hender var i sving og stakken vokste raskt. Den ruvet i terrenget og slåttekarene og kvinnene høstet stort bifall fra publikum. Siden holdt Åse Voreland et glimrende kåseri om slåttegraut og andre grauttradisjoner. I humorfylte ord og vendinger fikk venndølene høre om grautens plass i et menneskes liv i fra vuggen til graven. Tilhørere humret og nikket gjenkjennende til det som ble sagt.

Harry Arntzen var primus motor og ledet arrangementet fint i havn. Det ble i all deler en fin kveld.

Høytidelig åpning av bommen

Lørdag den 22. august 1992 – ja, det høres høytidelig ut, men det var en historisk dag. Etter lang tids restaureringsarbeid ble Bommen åpnet med brask og bram. De var møtt frem – de fleste fra kulturetaten med ordfører John Edv. Olsen i spissen. Og de talte nesten alle, ja og noen til, og de fremmøtte trippet av utålmodighet mens de ventet på å slippe inn i huset. Det var musikk av kommunens eget tyrollorkester. Det var snorklipping, stil og høytid.

Rundt 200 var møtt frem for å være med helt fra åpningen og de strømmet fler utover dagen. Historielaget sammen med museumsleerer Odd Arne Nordli komponerte en utstilling til åpningen. I tekst og bilder viste utstillingen noe av virksom-

Med vaiende flagg og glitrende smil ble Bommen åpnet. Her er det ordfører John Edv. Olsen som ønsker velkommen til gårds. (Foto: Arnt Witzøe)

Og bygdefolket strømmet på til muntre toner fra kommunens eget tyroler-orkester.

heten i og ved elva. Det var en forholdsvis stor samling av gamle bilder som på denne måten ble presentert for bygdefolket og de ble inngående studert og kommentert.

Bomfutens bestestue var satt i stand og endel møbler var på plass. Det så riktig trivelig ut. Det duftet av kaffe og ferskt bakverk i hele huset. Det var Vennesla Husmorlag som stod for den delen av arrangementet. Huset er ferdig restaurert og det er meningen at det skal brukes. I annen etasje er det innredet et møterom med langbord og gode stoler. Det tilbys lag og foreninger til møter og andre samlinger, eller private sammenkomster. Så det er bare å benytte seg av tilbudet og ta huset i bruk.

Årsberetning for perioden 5.3.1991 – 17.3.1992

Styret har i perioden bestått av

Olaf Ingebretsen	leder
Sylvi Egelandssaa	nestleder
Nils Jan Bakken	sekretær
Oddvar Robstad	kasserer
ARne Krogstad	styremedlem
Harry Arntzen	styremedlem
Åse Voreland	styremedlem
Ole Werner Wennerberg	styremedlem
Gunnuf Drivenes	styremedlem

Virksomheten

Vennesla Historielag kan også på dette årsmøtet se tilbake på et aktivt år. Det er i perioden avholdt 5 styremøter, der det er behandla ca 30 saker. Det er ellers holdt en rekke møter i arrangementskomite og redaksjonskomite. Historielaget har vært arrangør og medarrangør for en rekke tilstelninger i bygda. Både medlemmer og andre har slutta godt opp om arrangementene, Medlemstallet ser ut til og ha stabilisert seg på ca 240. Den gode oppslutningen vil forhåpentlig inspirere laget til fortsatt virke med de forskjellige prosjekter.

Oppgaver i perioden

Historielaget har ikke lagt opp arbeidet etter noe spesielt tema i 1991. Arbeidet med turkartet for Vennesla – der vi samarbeider med Vindbjarts Orienteringsgruppe og Teknisk etat – nærmer seg nå avslutningen Det er meningen at dette skal bli ferdig for salg 1. august i år. Arnfinn Sørensen Ole V. Wennerberg, formannen og sekretæren er med i arbeidet. Det

er planer om et prosjekt med innsamling av minner fra mellomkrigstida i Vennesla. Dette vil muligens skje i et samarbeid med Radio Loland der det vil bli tatt opp intervjuer med eldre folk som husker godt fra denne tida. Det er mulig at også Sogelagene i Øvrebø og Hægeland blir med på prosjektet. Resultatet kan kanskje senere bli til et årsskrift. Det arbeides fortsatt med stedsnavninnsamling. Åse Voreland og Arne Krogstad tar opp intervjuer med eldre folk i Vennesla på video. Som redaksjonskomite for årsskriftet 1992 er foreløpig oppnevnt Arnfinn Sørensen, Olaf Ingebretsen og Nils Jan Bakken. Tema for årsskriftet er ikke helt fastlagt ennå.

I skjematisk oversikt gjengis de forskjellige arrangementer der laget har vært arrangør eller medarrangør i årsmøteperioden:

5. mars:

Årsmøte på Venneslastua med rundt 40 tilstede. Årsmøtesakene gikk som vanlig glatt igjennom. Tre styremedlemmer hadde frasagt seg gjenvalg, nemlig Olai Eikeland, Jørdis Hodnemyr og Kristian Hodnemyr. Formannen takket for stor innsats i laget gjennom mange år, og overrakte blomster. De nye styremedlemmene – som alle er godt kjent i laget fra før – ble ønsket velkommen. Jørgen Beckmann foredro over temaet «Vår fjerne fortid». Om geologien på Sørlandet, og det som er spesielt for Vennesla og distriktet rundt. Foredraget ble ledsaget av en mengde lysbilder, fra bl.a. Eikeland, Drivenesheia, Homstean, Moseidmoen (Sandhallane).

4. mai:

Vårvandringa gikk i år til Skulebøråsen og Skodane med innkomst i Bommen. Turen ble arrangert i samarbeid med FIFOL, og må vel betegnes som den mest vellykte i lagets historie. Rundt 100 fikk «Fifolstempel» før starten ved Drivenesvannet. Før avmarsj fortalte Arnfinn Sørensen om bl.a. plasene Kleivane og Røyrasen. Ved Skulebørsvannet fortalte førnevnte Jørgen Beckmann engasjert om – og påviste – de

særpregede geologiske lokaliteter i området. Det var kaffe-pause på Skulebøråsen. Også her fikk vi høre om plassen og folket som bodde der for over 100 år siden. På Skodane hadde Trygve Jortveit mye og fortelle om folkene og livet der i gamle dager.

13. mai

var laget invitert til orienteringsmøte på Statsarkivet i Kristiansand. Det ble utvekslet erfaringer om lagsarbeid med medlemmer fra Agder Historielag. Statsarkivaren orienterte om arkivet og viste oss rundt.

15. juni:

Bygdekvalden på Museumstunet ble dessverre avlyst p.g.a. dårlig værmelding. Alle de gode ideene har vi imidlertid tatt vare på til årets Bygdekvald 20. juni.

23. juni:

Medarrangør St.Hansfeiringa ved Vigeland Hovedgård.

21. september:

Høstvandring gikk på den gamle «Fjellmannsveien» fra Homme til Øvrebø kirke. Torfinn Hageland (fra vegvesenet) var kjentmann. Han hadde mye og fortelle om veier og samferdsel i Øvrebø og Hægelandssområdet fra eldre tider. Mange syntes nok at veien kunne virke tung og kronglete, men hvis vi ser på et kart idag, var det den korteste veien de fant den gangen. De fleste av de 30 deltakerne syntes nok de hadde fått nok trim når vi kom til Sangesland Det var spesielt gildt at så mange øvrebøfolk var med på turen.

17. oktober:

Lagskveld på Vigeland Hovedgård inngikk som endel av kulturuka. De mest optimistiske hadde dekket bord til ca. 50 personer, men før formannen kunne ønske velkommen, var der 75 til bords i Kongesalen. Etter en enorm innsats greidde «kjøkkengjengen» og beverte alle med rundstykker og kaffe.

Trygve Jortveit var kveldens kåsør. Det var Bommen han hadde valgt som tema. På en engasjerende måte la han fram sine tanker om den framtidige bruken av Bommen, både ute og inne. Kåseriet var ledsaget av lysbilder. Han fortalte om veteranene blant fløterne i Venneslaffjorden, Markus Lundevold og sønnen Knut. Om båtshakene til smeden Knut i Lund, som der visstnok finnes noen av rundt i bygda den dag i dag. Disse må tas vare på!

Formannen i Kulturstyret, Kåre Djupesland takket Jortveit for at han sa så mye positivt om Bommen. Der er sagt nok negativt før. Herry Arntzen intervjuet to av bidragsyterne til årsskriftet. Olaf og Harry leda som vanlig kvelden på en ypperlig måte.

28. november:

Førjulsfest på Hovedgården.

Påmeldinga til denne festen var så stor at vi måtte «sette strek». Rundt 100 hadde tatt plass i Kongesalen når Aud Renstrøm Bruli leste velkomstprolog, skrevet for anledning. I alvor og skjemt fikk hun med seg store deler av våre lokale særpreg.

På menyen stod finnebiff med tilbehør, levert av Vennesla-stua, og den smakte fortreffelig. Gunnar Gunvaldsen deklamerte dikt av John Jøsdal. Harald Føreland fortalte om folketetro og juletradisjoner i Hægeland i eldre tider. Åsgårdsreia fór på sitt ville ritt bygde-mellom, og den som ikke hadde forberedt seg, kunne bli med på den ville ferda. I Hægeland gjorde en opp ild for å berge seg, «Julelogen» ble det kalt. Skikken ble holdt i hevd fram til krigsutbruddet i 1940. Denne skikken burde på en eller annen måte tas opp igjen, mente Føreland m.flere.

I løpet av festen fikk vi, direkte fra trykkeriet, de første eksemplarer av årsskriftet 1991. Dette ble presentert av formannen, som også var dets redaktør. Lagets egen kjøgemester, Harry Arntzen, loste festen fint i havn til rett tid.

Utsendinger, komiteer m.v.

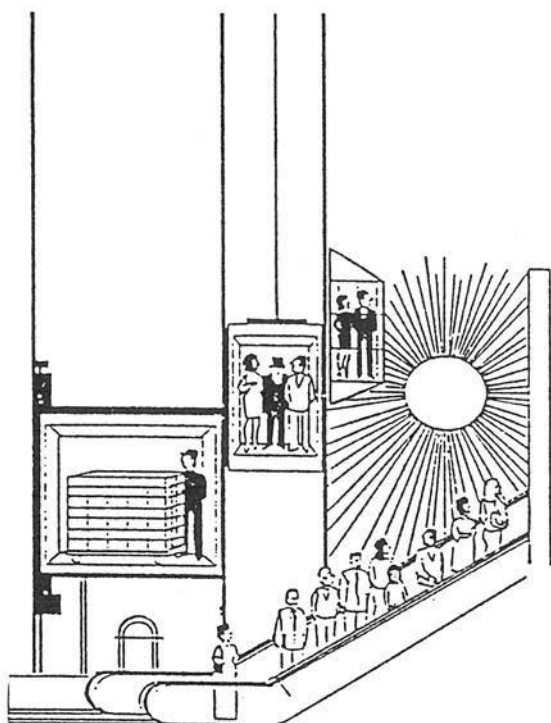
- Sylvi Engelandsaa var utsending til landslaget for Lokalhistories årsmøte og Seminar om kvinnehistorie på Gran, Hadeland 7.-9. juni. Sylvi ble oppnevnt i «Kvinnehistorieutvalget» i landsdelen. Vårt lag ser det som en stor fordel at vi slik er representert i landslaget.
- Gunnuf Drivenes, Olaf Ingebretsen og Nils Jan Bakken deltok i lokalhistorisk seminar arrangert av Øvrebø Sogelag 13. april. Kjell Aasen var foreleser på seminaret.
- Else og Olaf Ingebretsen var utsendinger til Agder Historielags årsmøte i Kristiansand 17. april.
- Formannen og sekretæren representerte laget under Nordentreffet i Salo, Finland 6. til 9. juni.
- Arne Krogstad er lagets representant i «Stiftelsen Vigeland Hovedgård». Han er også stiftelsens leder.
- Sylvi Egelandssaa er lagets representant i det kommunale museums-utvalget. Varamann er Harry Arntzen.
- Redaksjonskomiteen for årsskriftet 1991 har foruten formannen vært: Arnfinn Sørensen, Arne Krogstad og Nils Jan Bakken.
- Arrangementskomite: Erik Odd Eriksen, Astrid Kristiansen, Gudrun Granly, Henny Olson, Arhild og Tore Wroldsen, Bjørn Reinertsen, Anne Marie Gusland og Jan Jortveit. Dessuten deltar de fleste fra styret.

Utgivelser i 1991

Årsskriftet – det 7. i rekka er på 80 sider og var ferdig 28. november. Det er trykt i 1000 eksemplarer og selges for kr. 50,-. Det hadde vært ønskelig om salget var gått noe bedre.

Det er sent ut to meldingsblad «Nytt fra Historielaget» – vår og høst.

– Vertikaltransport i verdensklasse –

- Alle typer elektriske og hydrauliske heiser
- Rulletrapper og rullebånd
- Modernisering
- Vedlikehold

Schindler

Reber Schindler Heis A/S

VENNESLA

VIGELAND METAL REFINERY A/S

er et raffineringsverk som produserer aluminium med en renhet på 99,99 – 99,999% Al og er markedsført som "Super Purity aluminium". Råstoffet, som benyttes i produksjonen, er vanlig aluminium med renhet 99,5 – 99,7% Al.

Produksjonen er for tiden 6.000 tonn pr. år, og bedriften har ca. 100 ansatte. Hele produksjonen går til eksport.

Den høyere aluminiumen brukes i dag vesentlig i elektroindustrien – og da som bearbeidet til elektrokondensatorer i T.V. og radiomottakere og i telekommunikasjonsanlegg o.s.v. De relativt store kraftmengder som brukes til en slik produksjon blir levert av søsterselskapet, A/S Vigelands Brug, som ved den regulering Otra har pr. 1987, har en årsproduksjon på ca. 190 mill. kwh.

Vi har de gode tilbud
på redskaper og verktøy for de fleste
arbeidsoppgaver.

Et høyaktuelt tilbud:
Tysse vedkappe
kun kr. 1895,-

Ellers alt i bygningsartikler.

*Vi har godt utvalg i redskaper
og verktøy!*

A/s GROVANE SAGBRUK

Vennesla Byggsenter
4700 Vennesla – Tlf. 042 *55 733

